

LEREN IN SUPERVISIE: PRAKTIJKBEGELEIDING

OP ZOEK NAAR DE REËLE NODEN
VAN JONGEREN MET ASS IN HET
SECUNDAIR ONDERWIJS

EEN AANZET TOT ONTWIKKELING VAN ZORGBELEID VOOR ASS

LEREN IN SUPERVISIE: PRAKTIJKBEGELEIDING

OP ZOEK NAAR DE REËLE NODEN
VAN JONGEREN MET ASS IN HET
SECUNDAIR ONDERWIJS

EEN AANZET TOT ONTWIKKELING VAN ZORGBELEID VOOR ASS

Woord vooraf

Een onderwerp kiezen voor het praktijkverslag als eindwerk voor de banaba-opleiding "Zorgverbreding en remediërend leren", vond ik een moeilijke opgave. Ik wilde graag iets uitwerken dat concreet zou zijn, misschien wel een beetje blijvend en dat zou bijdragen tot zorg voor een groep leerlingen. Ik ben zeer gelukkig dat ik een onderwerp gevonden heb dat mij aanspreekt en dat ook nog aan al deze verwachtingen voldoet.

Dit praktijkverslag kon alleen tot stand komen dankzij de medewerking, hulp en steun van vele mensen.

In de eerste plaats wil ik Ellen Wolfs, GON-coördinator op Jonghelinckshof danken voor het aanbrengen van dit boeiende onderwerp en de aangename samenwerking. Tevens wens ik alle GON-begeleiders en ouders te bedanken voor het invullen van de enquête, want zonder hun bereidwillige medewerking was dit onderzoek nooit mogelijk geweest.

De GON-en leerlingbegeleiders van de twee gastscholen gaven mij een klankbord over de haalbaarheid van de voorgestelde maatregelen, daarvoor wil ik ze graag danken. Het was fijn samen met hen te overleggen over het zorgbeleid voor leerlingen met ASS op hun school.

Mijn coach Jana Gastmans wens ik zeer hartelijk te danken, ik apprecieer haar steun en hulp heel erg. Zij heeft me op maat begeleid "aangepast aan mijn noden", stond steeds klaar met nuttige bedenkingen en aanwijzingen om mijn kritische en analytische blik aan te scherpen.

Tot slot zijn er nog vier mensen die me op een heel andere manier hebben geholpen en gesteund, mijn man Stefan en mijn kinderen Bert, Jan en Griet. Ze hebben me twee jaar lang elke zaterdagvoormiddag moeten "missen", en als ik thuis was hield ik dikwijls de computer bezet... Bij het beëindigen van dit praktijkverslag zijn deze ongemakjes van de baan en is er weer meer tijd om samen leuke dingen te doen.

Voor u als lezer van dit praktijkverslag hoop ik dat het u inspireert bij de ontwikkeling van een zorgbeleid voor ASS op school,

Kathleen Kuypers

Inhoudsopgave

Woord vooraf	7
Inhoudsopgave	9
Inleiding	11
1. Formulering van de aanvankelijke hulpvraag	9
1.1 Onderwerpkeuze praktijkverslag	9
Wat	9
Waarom	9
Werkterrein	10
1.2 Beschrijving huidige situatie	10
Structuur	10
Sterkte-zwakke analyse huidige situatie	11
1.3 Mijn persoonlijke beginsituatie	12
2. Van analyse tot evaluatie: eerste cyclus	15
2.1 Probleemanalyse	15
2.2 Voorbereiding en uitvoering van het voorbereidend onderzoek	16
Onderzoek naar de bestaande maatregelen	16
Voor welke specifieke (onderwijs)noden die er bij leerlingen zijn in het secundair onderwijs zijn er maatregelen? En is de school hier tevreden over?	17
Wat zijn moeilijkheden die personen met ASS ondervinden in het dagelijkse schoolleven (volgens de literatuur)?	17
Wat is het wettelijk kader waarbinnen de maatregelen moeten passen?	18
2.3 Tussentijdse besluiten van het voorbereidend onderzoek	18
Onderzoek naar de bestaande maatregelen	18
Voor welke specifieke (onderwijs)noden die er bij leerlingen zijn in het secundair onderwijs zijn er maatregelen? En is de school hier tevreden over?	24
Wat zijn moeilijkheden die personen met ASS ondervinden in het dagelijkse en schoolleven (volgens de literatuur)?	27
Wat is het wettelijk kader waarbinnen de maatregelen moeten passen?	28
Wat zegt het voorontwerp van Onderwijsdecreet XXII?	30
2.4 Eerste ontwerp voor de bevraging van ouders	31
2.5 Reflectie	32
3. Van analyse tot evaluatie: tweede cyclus	34
3.1 Verdere probleemanalyse: Vragenlijst ouders	34
Opbouw vragenlijst	34
Doelgroep en verspreiding vragenlijst	34
Verwerking van de data	35
Moeilijkheden bij het verwerken van de data	36
3.2 Besluiten van het onderzoek	37

3.3	Vorbereiding en uitvoering van de begeleiding van twee scholen	41
	Keuze scholen.....	41
	Begeleiding PIVA.....	41
	Begeleiding HHVM.....	47
3.4	Evaluatie van de begeleiding van twee scholen.....	50
	Begeleiding PIVA.....	50
	Begeleiding HHVM.....	50
3.5	Reflectie	50
	Antwoord op aanvankelijke hulpvraag?	50
	Eigen groeiproces.....	52
	Samenwerking met GON Jonghelinckshof	54
	Nog werk aan de winkel	55
	Lijst met afkortingen.....	57
	Literatuurlijst.....	59
	Bijlagen	61
	Bijlage 1: Bevraging secundaire scholen naar maatregelen.....	61
	Bijlage 2: Enquête over ondersteuningsbehoeften van leerlingen met ASS in het secundair onderwijs	64
	Bijlage 3: Resultaten enquête over ondersteuningsbehoeften van leerlingen met ASS in het secundair onderwijs.....	72
	Bijlage 4: Gesorteerde resultaten enquête over ondersteuningsbehoeften van leerlingen met ASS in het secundair onderwijs	73
	Bijlage 5: Hulpmiddel voor afwegen maatregelen tegenover mate van tegemoetkoming	73

Inleiding

In dit praktijkverslag lijst ik bestaande maatregelen voor leerlingen met ASS op, en ga vooral op zoek naar hun reële noden en ondersteuningsbehoeften op de secundaire school.

Het hoofddoel is die noden in kaart te brengen om van daaruit maatregelen te formuleren voor het zorgbeleid van de (gast)school. Er zal blijken dat men aan heel wat noden reeds tegemoet kan komen met beperkte inspanningen vanuit een brede preventieve basiszorg. Voor elke maatregel wordt de relevantie bepaald wat het mogelijk maakt (sticordi-)maatregelen te selecteren aan de hand van hun geschatte efficiëntie.

Dit praktijkverslag is bruikbaar als basisdocument voor, en levert aanzet tot de ontwikkeling van een zorgbeleid voor leerlingen met ASS op basis van hun reële noden.

In dit werk wordt bijkomend ook aandacht geschonken aan het wettelijk aspect van (sticordi-)maatregelen in het secundair onderwijs anno 2012.

Het onderzoek dient gesitueerd te worden als volgt. In eerste instantie wordt getracht verandering teweeg te brengen in de gastscholen van leerlingen met GON-begeleiding in het secundair onderwijs. Een gastschool is de school uit het gewoon onderwijs waar de leerling met specifieke onderwijsbehoeften les volgt. Het Geïntegreerd Onderwijs (GON) is immers een samenwerkingsverband tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs. De noden die onderzocht worden, zijn die van jongeren met ASS (in principe het volledige spectrum) met een normale begaafdheid.

Voor de leesbaarheid is overal "hij" gebruikt als het gaat over de leerling, maar uiteraard kan dit ook steeds gelezen worden als "zij".

1. Formulering van de aanvankelijke hulpvraag

1.1 Onderwerpkeuze praktijkverslag

Wat

Aanvankelijke hulpvraag:

“Wat zijn de reële noden van ondersteuning van jongeren met ASS in het secundair onderwijs? Hoe kan er voor gezorgd worden dat deze geïntegreerd worden in het zorgbeleid van de gastschool?”

In dit praktijkverslag wil ik graag de ondersteuningsnoden en –behoeften van jongeren met ASS op school onderzoeken door dit te bevragen bij de ouders. Welke aanpassingen of maatregelen zouden volgens hen ondersteunend zijn voor hun kind? Welke aanpassingen of maatregelen zouden kansen bieden op een beter, vlotter en/of minder gestresseerd schoolverloop?

Het doel is dan om vertrekkende van deze noden te komen tot een voorstel voor maatregelen voor gebruik op gastscholen. Dit voorstel wil ik daarna gaan bespreken op twee gastscholen. Samen met de respectievelijke verantwoordelijken voor zorgbeleid wil ik dan bekijken wat haalbaar is op hun school. Hopelijk resulteren deze gesprekken in maatregelen op maat van de school die tegelijkertijd ook rekening houden met de aangehaalde noden van de ouders.

Het zou fijn zijn als op die manier bijgedragen kan worden aan een visie op school voor een beleid dat tegemoet komt aan noden van leerlingen met ASS en waar beide partners ouders & school achter kunnen staan.

Waarom

Ik koos dit onderwerp omdat ik ervaar dat er op school dikwijls geen duidelijke visie is over hoe om te gaan met de noden van leerlingen met ASS. Meestal zijn de leerkrachten niet op de hoogte van ASS. Iedereen kent wel de clichés, maar meestal blijft het hier ook bij. Op de school waar ik lesgeef zijn er lijstjes met compenserende maatregelen voor leerstoornissen zoals bv. dyslexie. Er is ook een lijstje voor leerlingen met ASS, maar dit bevat eigenlijk geen echt specifieke tips of hulpmaatregelen voor ASS, enkel algemene richtlijnen die goed zijn voor elke leerling.

Voor een lijst met mogelijke maatregelen vastgelegd wordt, moet uiteraard nagegaan worden wat nu precies de specifieke en reële noden zijn. Vandaar de aanvankelijke hulpvraag “Wat zijn de reële noden van ondersteuning van jongeren met ASS in het secundair onderwijs?”

Uiteraard is iedere persoon met ASS anders, maar ook dan blijven een algemene visie en richtlijnen nuttig. Voor de begeleiding op maat moeten deze weliswaar aangevuld en/of aangepast worden met concrete informatie over de specifieke noden van deze leerling vanuit de GON-begeleider, ouders en misschien wel de leerling zelf.

Ik hoop met dit praktijkverslag scholen een eerste aanzet te geven om hun visie op zorg voor leerlingen met ASS te ontwikkelen of aan te passen. Het zou fijn zijn "de school" anders te laten denken en hopelijk ook handelen met meer begrip voor de noden van leerlingen met ASS zodat deze beter begeleid worden. Door de school eerst probleemgevoelig te maken voor ASS, komt er misschien vanzelf ruimte voor een betere begeleiding en meer begrip. In het meest ideale geval wordt deze visie en manier van handelen opengetrokken naar "alle" leerlingen...

Werkterrein

Deze praktijkbegeleiding speelt zich af op schoolniveau vermits dit het niveau is waar beleid en visie ontwikkeld en geïmplementeerd worden.

Ik maak dit praktijkverslag niet op mijn eigen school maar in samenwerking met KOCA vzw. Het Koninklijk Orthopedagogisch Centrum Antwerpen is een onderwijs- en ondersteuningscentrum voor personen met communicatiebeperkingen zoals bv. ASS. Via hen zal ik ouders, GON-begeleiders en gastscholen kunnen bevragen. Bij deze hulpvraag en deze situatie met externe partners is schoolniveau het aangewezen niveau.

Hier en daar zullen er ook doelen op kindniveau aan te pas komen, al worden deze wel veralgemeend beschouwd. Zie de competentiematrix verder in 1.3.

1.2 Beschrijving huidige situatie

In wat volgt heb ik me gebaseerd op gegevens die ik verkreeg door gesprekken met Ellen Wolfs, mijn contactpersoon en begeleider binnen Jonghelinckshof, een afdeling van KOCA en GON-coördinator, de "Informatiebundel Autisme & GON" uitgegeven door KOCA vzw Antwerpen, en de website www.koca.be

Structuur

KOCA streeft er naar personen met beperkingen op het vlak van communicatie te ondersteunen opdat ze een eigen levensproject vorm kunnen geven binnen onze samenleving. Hiervoor gaat men uit van de uniciteit van elke persoon, de verbondenheid met zijn gezin en zijn omgeving. KOCA heeft verschillende doelgroepen en afdelingen. De uitvoering van deze praktijkbegeleiding zal zich richten op de doelgroep jongeren met ASS die GON-begeleiding krijgen.

Partners voor de GON-werking zijn: de ouders, de gastschool, CLB van de gastschool en de GON-begeleider. Deze partijen, met uitzondering van het CLB, zullen dus ook de partners zijn voor het uitvoeren van deze praktijkbegeleiding.

GON-begeleiders hebben een mandaat op het vlak van de individuele begeleiding van leerlingen, dus niet in fase 0 uit het zorgcontinuüm (zie Figuur 1). Dit is een nadeel. Afhankelijk van de school is er soms overleg dat toch doorstroomt naar deze fase.

De keuze van de gastscholen waarmee ik na de bevraging van de ouders in gesprek zal gaan is afhankelijk van de nood en interesse van deze school zelf. Ze zullen gekozen worden uit de gastscholen die door Jonghelinckshof bezocht wordt voor GON-begeleiding ASS.

Sterkte-zwakte analyse huidige situatie

- + Jonghelinckshof heeft met verschillende scholen een goed contact via de GON-begeleiders
- + GON-begeleiders hebben reeds een (goed) contact opgebouwd met de ouders op een manier die de ouders het meest past
- + Als de GON-begeleiders "mee" zijn, dan zijn de ouders meestal ook "mee" met nieuwe initiatieven
- + Jonghelinckshof heeft een grote expertise in het begeleiden van jongeren met ASS

- Op scholen is er dikwijls geen duidelijke visie over hoe om te gaan met de noden van leerlingen met ASS
- Meestal zijn de leerkrachten niet op de hoogte van de moeilijkheden die leerlingen met ASS ondervinden op school
- Een behoorlijk aandeel van de ouders van kinderen met ASS vertonen zelf kenmerken van ASS, dit bemoeilijkt mogelijk de communicatie
- De officiële bevoegdheid van GON-begeleiders is beperkt

1.3 Mijn persoonlijke beginsituatie

Binnen de organisatie van Jonghelinckshof vervul ik in het kader van dit praktijkverslag de rol van losse vrijwilliger. Officieel heb ik geen enkele bevoegdheid binnen de gastscholen.

Op de school waar ik lesgeef, ben ik nooit officieel betrokken geweest bij het vormen van visies enz. Ik hou eigenlijk wel van doordenken over bepaalde onderwerpen, maar kreeg hier nog niet de gelegenheid voor op mijn school. Werken aan zorg op schoolniveau is bijgevolg voor mij nieuw maar spreekt me wel aan.

Wat betreft de ASS problematiek, voel ik wel een zekere affiniteit met de manier waarop personen met ASS de wereld beleven. Ik ben zeker geen deskundige in deze problematiek maar heb wel een paar positieve ervaringen met kinderen met ASS uit het gewone onderwijs. Een van de beste vriendjes van mijn middelste zoontje heeft ASS. Dit is een geweldige kerel met inderdaad een paar eigenaardigheidjes, maar met de juiste "bril" is dit absoluut niet storend. Uiteraard is dit maar een beperkte ervaring want iedereen met of zonder ASS is verschillend. Vorig jaar volgde ik ook een voordracht van de Vlaamse Vereniging voor Autisme met inleefmoment. Ik vond dit zeer boeiend.

Ik ben nogal analytisch ingesteld en kan me ook in iets vastbijten. Ook kan ik vrij creatief uit de hoek komen en "out of the box" denken. Ik denk dat ik deze vaardigheden zeker zal nodig hebben bij deze praktijkbegeleiding.

Een vaardigheid die ook essentieel is, is op de juiste manier communiceren. Dit zal voor mij iets moeilijker zijn vermits ik soms wat te direct ben. Dit wordt dus een werkpunt. Vorig academiejaar las ik in het kader van een taak het boek "Tussen thuis en school, over contextuele leerlingbegeleiding" van W. VAN MULLINGEN, P. GIELIS, en A. NIEUWENBROEK, (2001, 160p) hierin vond ik al heel wat tips en zaken om in het achterhoofd te houden bij gesprekken. Zeker als ik in de scholen een veranderingsproces op gang wil brengen zal communicatie een grote rol spelen, en zal ik hier de nodige aandacht aan moeten besteden. In het eerste jaar van de opleiding kregen we reeds de cursus "communicatievaardigheden" met de informatie en tips die we in dit opleidingsonderdeel kregen moet ik zeker ook aan de slag.

De doelen uit de competentiematrix waar ik naar streef in deze praktijkbegeleiding heb ik hieronder overgenomen.

Gehanteerde kleurcode:

Doelen op schoolniveau

Doelen op kindniveau, deze worden veralgemeend: niet specifiek voor 1 jongere, maar algemeen voor jongeren met ASS

Eigen gekozen doelen uit de competentiematrix

3. Partner van ouders, leerlingen en een ruim team van betrokkenen uit de omgeving van de leerling met specifieke onderwijsnoden, vanuit een maatschappelijke verbondenheid		
KERNCOMPETENTIE	INTEGRATIENIVEAU	EXPERTNIVEAU
3.1. In de samenwerking model staan voor een realistische en emancipatorische begeleiding	<p>Dromen en toekomstplannen beluisteren die ouders voor hun kinderen koesteren</p> <p>Erkennen en waarderen van het geloof dat ouders tonen in de mogelijkheden van hun kind</p> <p>Een positieve kijk hebben op de eigen inbreng van ouders en leerlingen</p> <p>In het schoolteam opkomen voor de mening van de ouders en de leerling</p> <p>Informatie kennen en ter beschikking stellen omtrent schooleigen procedures, netwerken en andere vormen van ondersteuning</p>	Actief op zoek gaan naar alle partijen die een rol kunnen spelen in de begeleiding op langere termijn
3.2 Planmatig werken aan ouderbetrokkenheid en ouder-participatie	Moeilijk bereikbare ouders betrekken bij de klas samenwerking bevraging naar noden.	Diversiteit van de ouders benutten
3.4 Constructief samenwerken met het hulpverleningsnetwerk (welzijn, gezondheid..)	<p>Initiatief nemen in de samenwerking met ouders van leerlingen met speciale noden</p> <p>De inbreng van de teamleden (paramedici, vakcollega's, ondersteuners en anderen) beluisteren en integreren in de afspraken en aanpak</p>	Een gesprek en een groep leiden bij overleg (klassenraden, multidisciplinair overleg, informele contacten)

4. Coach van collega's en coördinator van beleidsondersteunende maatregelen bij de implementatie van het planmatig handelen op klas- en schoolniveau		
KERNCOMPETENTIE	INTEGRATIENIVEAU	EXPERTNIVEAU
4.1. Ruime coachingvaardigheden ontwikkelen en collegiale ondersteuning bieden	<p>Aansluiten bij de opvattingen, ervaringen, kennis en vaardigheden van de betrokken scholen, leerkrachten en andere partijen m.a.w. vertrekken vanuit de beginsituatie van de school</p> <p>Zicht hebben op de krachten en weerstanden bij veranderingsprocessen in een schoolteam en hierop gepast inspelen.</p> <p>Gegevens verzamelen als basis voor een goede beeldvorming van de schoolsituatie en/of leerkracht(en) en de noden op niveau van de leerkracht/schoolniveau.</p>	Gepast inspelen op krachten en weerstanden bij veranderingsprocessen in meerdere schoolteams
4.2. Beleidsondersteuning bieden met betrekking tot onderwijsvernieuwing, projecten en schoolvisie	Een constructieve bijdrage leveren in het (her)formuleren van schoolvisie en onderwijsvernieuwingprojecten	

2. Van analyse tot evaluatie: eerste cyclus

2.1 Probleemanalyse

De aanvankelijke hulpvraag was:

“Wat zijn de reële noden van ondersteuning van jongeren met ASS in het secundair onderwijs? Hoe kan er voor gezorgd worden dat deze geïntegreerd worden in het zorgbeleid van de gastschool?”

Om op deze vraag een antwoord te vinden moeten een aantal beginvoorwaarden en randvoorwaarden nagegaan worden...

Wat	Hoe
Het gaat hier over het in kaart brengen van noden en formuleren van passende maatregelen, bijgevolg moet er eerst nagegaan worden welke maatregelen er al bestaan.	Bevragen telefonisch en per e-mail
In hoeverre zijn scholen tevreden met hun bestaande maatregelen? Zijn ze bereid tot dialoog over dit onderwerp?	Bevragen via enquête
Wat zijn moeilijkheden die personen met ASS ondervinden in het dagelijkse schoolleven (volgens de literatuur)?	Lezen en mezelf informeren
Het is ook nodig te weten wat het wettelijke kader is zodat ik geen voorstellen formuleer die hier tegen in gaan.	Opzoeken op internet

Deel 2 van dit praktijkverslag beslaat nog niet echt de begeleiding zelf. Het gaat hier vooral om een verregaande probleemanalyse en onderzoek. Dit is in samenwerking en contact met de begeleider van mijn praktijkverslag Ellen Wofs van Jonghelinckshof.

De echte begeleiding, nl. de gesprekken met de gastschool om samen tot haalbare en zinvolle maatregelen voor leerlingen met ASS te komen gebeuren pas in deel 3 van mijn praktijkverslag.

Het onderzoek dat nu uitgevoerd wordt tijdens deel 2 (en ook nog in deel 3) is echter onontbeerlijk.

2.2 Voorbereiding en uitvoering van het voorbereidend onderzoek

In dit deel bespreek ik welke acties ik ondernomen heb en kort het verloop hiervan, in het volgende deel de besluiten.

Onderzoek naar de bestaande maatregelen

Bevragen van secundaire scholen

De contacten met GON-begeleiders van Jonghelinckshof verlopen via Ellen Wolfs. Zij prefereert de communicatie op die manier gestroomlijnd te laten verlopen. Begin december werd per mail een oproep verzonden naar 13 GON-begeleiders van leerlingen met ASS in het secundair.

Per mail kreeg ik zo 4 documenten met sticordi-maatregelen die gehanteerd worden in secundaire scholen. Dit is toch een eerder kleine respons. Verder bezit ik ook de maatregelen van de school waar ik zelf les geef. Van deze 5 lijsten zijn er maar 4 effectief in gebruik op een school, de 5^e is een lijst opgesteld door GON-begeleiders die "in het archief" van de school beland is.

Bevragen van hogescholen

De respons lag hier heel wat hoger dan bij de secundaire scholen. Er wordt hier ook niet gesproken over maatregelen maar faciliteiten. Het woord faciliteiten spreekt me wel aan en dekt naar mijn gevoel beter de lading. Of ik dit woord ook zal lanceren bij mijn overleg op de secundaire school in deel 3 van dit praktijkverslag weet ik niet. Het lijkt aangewezen de "taal van de secundaire school" te spreken en verder gebruik te maken van maatregelen en zelfs sticordi-maatregelen (dit uiteraard enkel als de voorgestelde maatregelen ook duidelijk in dit stramien passen). Dit idee moet nog verder rijpen en afgewogen worden.

Via de website www.siho.be vond ik de e-mailadressen van de zorgcoördinatoren van alle hogescholen. Ik heb ze alle 18 per e-mail gecontacteerd met de vraag naar hun maatregelen.

Ik heb ook de zorgcoördinator van de Artesis hogeschool Antwerpen, telefonisch gecontacteerd.

Met een zorgcoördinator van Lessius Mechelen, had ik een afspraak in het STIPhuis om de werking op Lessius te bespreken.

Ik nam ook per e-mail contact op met iemand van Plantijn Hogeschool departement sociaal-agogisch werk Antwerpen, zij doet een gelijkaardig onderzoek naar noden voor studenten met ASS, "ONDASS – onderzoek naar de ondersteuningsbehoeften van normaal tot hoog begaafde volwassenen met een autisme-spectrumstoornis (ASS)". Ze reageerde positief, maar we zullen geen gegevens kunnen uitwisselen vermits onze onderzoeken gelijktijdig lopen.

Voor welke specifieke (onderwijs)noden die er bij leerlingen zijn in het secundair onderwijs zijn er maatregelen? En is de school hier tevreden over?

Deze informatie heb ik bekomen door het rondsturen van een elektronisch in te vullen vragenlijst (zie bijlage 1) naar 18 secundaire scholen uit het Antwerpse.

De scholen werden geselecteerd door Jonghelinckshof. De vragenlijst werd nagelezen door Ellen Wolfs, zij voegde nog enkele kleine aanvullingen toe.

De scholen heb ik rechtstreeks gecontacteerd per e-mail. De e-mailadressen heb ik gevonden op de websites van de scholen. Ik stuurde een enquête naar directies, coördinatoren, leerlingbegeleiders, en het algemene adres van de school om zoveel mogelijk (verschillende) reacties te bekomen.

Net voor de laatste week voor de kerstvakantie, traditiegetrouw een drukke week op secundaire scholen, heb ik deze mails verstuurd. Dit leek me niet de meest ideale week van het schooljaar, maar gezien de planning van dit praktijkverslag was deze week het meest aangewezen.

Concreet was de enquête 3 pagina's lang, de meerkeuzevragen met aanvinkvakjes waren gebundeld in enkele rubrieken. Uiteraard was er plaats om opmerkingen toe te voegen. Om de kans te verhogen op respons heb ik het de invullers zo gemakkelijk en overzichtelijk mogelijk gemaakt, en ook in de begeleidende mail reeds de eenvoudige werkwijze toegelicht. Er was ook mogelijkheid om aan te geven dat men de resultaten van deze en ook de volgende bevraging bij de ouders van kinderen met ASS wilde ontvangen. Dit laatste verhoogt ook de kans op respons vermits men dan ook iets terugkrijgt in ruil voor het invullen.

Wat zijn moeilijkheden die personen met ASS ondervinden in het dagelijkse schoolleven (volgens de literatuur)?

Om hier meer over te weten te komen heb ik enkele relevante werken gelezen.

- VERMEULEN, P. en DEGRIECK, S., Mijn kind heeft autisme, Lannoo, 2006, 312 pagina's
- VERCAUTEREN, P., Ik kan zijn wie ik wil - opgroeien met autisme, Houtekiet, Antwerpen, 2011, 160 pagina's
- VERMEULEN, P., Voor alle duidelijkheid – Leerlingen met autisme in het gewoon onderwijs, EPO, Berchem, 2002, 144 pagina's
- De brochure "Autisme en GON" van KOCA
KOCA vzw, Informatiebundel Autisme en GON [brochure], Antwerpen, KOCA vzw, s.d.
- De folders uit het infopakket van VVA
- Fiche uit "map leerzorg" van Letop
DIE-'S-LEKTI-KUS vzw, <http://www.letop.be/projecten/leerzorg/default.asp>, geraadpleegd op 10 december 2012

Ik heb een voordracht van de VVA over "Autisme en leren leren" door Jana Gastmans bijgewoond. (1 december 2011, Roosdaal)

In het najaar van 2011 heb ik op Canvas gekeken naar de reeks "Te gek" (VRT Cultuur, 2011) waarin ervaringsdeskundigen aan het woord komen o.a. over ASS.

Wat is het wettelijk kader waarbinnen de maatregelen moeten passen?

Hiervoor heb ik (wet)teksten en resoluties geraadpleegd (10 december 2011) op de websites van de Vlaamse regering, het vvkso en de pedagogische begeleidingsdienst van het gemeenschapsonderwijs

- (Edulex, SO 64, 2011)
- (VVKSO, M-VVKSO-2003-033, 2010)
- (VVKSO, M-VVKSO-2007-027, 2007)
- (VVKSO, M-VVKSO-2010-036, 2010)
- (PedaGOgische begeleidingsdienst, 2003)

2.3 Tussentijdse besluiten van het voorbereidend onderzoek

De aanvankelijke hulpvraag is nog niet beantwoord in deze fase van de praktijkbegeleiding. In deze fase is er noodzakelijk voorbereidend werk gebeurd.

In wat volgt bespreek ik de besluiten uit het resultaat van de acties die ik ondernam.

Onderzoek naar de bestaande maatregelen

Bevragen van secundaire scholen

De respons was eerder klein, slechts 4 van de 13 gecontacteerden reageerden. Dit kan vele oorzaken hebben, mogelijks hebben heel wat scholen geen (sticordi-)maatregelen, of willen zij ze niet doorgeven, of ...

De (sticordi-)maatregelen voor leerlingen met ASS die ik kreeg van secundaire scholen staan genoteerd in de onderstaande tabel. De formulering van de maatregelen door de scholen heb ik zo veel mogelijk behouden, maar wel uniform gemaakt om te kunnen inventariseren. 2 van de 4 scholen geeft aan geen aparte maatregelen te hebben voor leerlingen met ASS, ze beschikken enkel over een algemene lijsten die toegepast worden voor alle leerlingen met specifieke onderwijsnoden.

type	maatregel	aantal/4
in de klas	De leerling maakt enkel oefeningen aan het bord als hij dat wil	1
	De leerling leest enkel luidop voor in de klas enkel als hij dat wil	2
	De leerling mag vragen vooraan in de klas te zitten	1
	De leerling mag vragen om naast een "buddy" te zitten	2
schoolleven	De leerling mag tijdens pauzes en speeltijden binnen blijven	1
organiseren	De leerling kan aan de leerkracht vragen zijn notities na te kijken	2
	De leerling kan aan de leerkracht vragen zijn agenda na te kijken	2
	De leerling mag kopieën vragen van een cursus van een medeleerling	2
	De leerling mag gebruik maken van een time-timer ingesteld door de leerkracht	1
	De leerkracht verdeelt meervoudige opdrachten in deelopdrachten	1
evalueren	De leerling krijgt afgedrukte opdrachten en toetsopgaven	2
	De leerling kan in uitzonderlijke gevallen soepeler beoordeeld worden bij het laat binnen brengen van taken	1
	De leerling krijgt meer tijd tijdens toetsen en examens OF de leerling krijgt een beperktere of aangepaste opdracht	1
	De leerling krijgt meer tijd tijdens toetsen en examens	3
	De leerling mag examens afleggen in de extra-zorgklas	4
	In de extra-zorg klas zijn er vaste toezichters	1
	De leerling mag toetsen en examens mondeling toelichten	2
	De leerling mag de examenteksten voor de taalvakken vooraf komen beluisteren	1
	Leerkrachten komen vragen tijdens het examen verduidelijken	1

De lijst, opgesteld door GON-begeleiders, die in het "archief" van een school beland is, gaat een stapje verder:

type	maatregel
Sociale vaardigheden	
groepswork	Enkel groepswork per twee
	Enkel vaste taak binnen een groepje
	Wel groepswork meedoen maar niet geëvalueerd worden op het samenwerken zelf
	Groepswork vervangen door een individuele taak
speelplaatsen	Mogelijkheid om binnen te blijven tijdens de speeltijd
	Mogelijkheid om vroeger of later te vertrekken naar de speelplaats om de drukte te vermijden
verbeelding	<p>Taken die met verbeelding te maken hebben, vervangen door concrete taken.</p> <p>Voorbeeld: schrijfoopdrachten voor taalvakken, formuleren van eigen meningen, leerstof verwoorden in eigen woorden,...</p>
Werkvaardigheden: schoolse vaardigheden	
	Meer tijd krijgen voor toetsen en examens
	Gebruik mogen maken van schema's en stappenplannen, ook tijdens toetsen en examens.
	Typen: andere snelheidsnorm afspreken
Sensorische problemen	
	Mogelijkheid krijgen om drukke plaatsen te vermijden.
	Gebruik van oordopjes
	Bank apart
Communicatie	
	Niet plots aangeduid worden in de les
	Klassikale opdracht individueel herhalen
Voor de klas praten	
	Tekst vooraf nakijken en verbeteren zodat de leerling zich veiliger voelt
	Presentatie voor een beperkt publiek
	Mogelijkheid op herkansing garanderen
	Vrijstellen van het geven van presentaties
Stimulerende maatregelen	
	Keuzes maken kan erg moeilijk zijn, soms moeten leerkrachten zelf knopen doorhakken.
Orde en organisatie	
	Aparte locker (in de buurt van eigen lokaal)
	Vast kleurensysteem per vak

Bevragen van hogescholen

Ik kreeg respons van 10 van de 18 personen die ik per e-mail contacteerde.

In het hoger onderwijs zijn er geen standaard maatregelen. Er wordt steeds op maat gewerkt. 6 van de 10 hogescholen geven aan dat er wel een lijst met faciliteiten bestaat die toegepast kunnen worden voor studenten met functiebeperkingen. Naar aanleiding van een intakegesprek met de studentenbegeleider worden uit deze lijst faciliteiten geselecteerd die deze student op dit moment en voor dit academiejaar met deze te volgen opleidingsonderdelen nodig heeft.

Of er nu gewerkt wordt op basis van een lijst met mogelijke faciliteiten, of volledig op maat, in beide gevallen wordt er steeds nagegaan wat het antwoord is op volgende vragen:

- 1) Is de vraag redelijk, rekening houdend met de problematiek van de student? (sommige studenten kunnen bv. baat hebben bij extra tijd op een examen, maar voor een topsporter is dat niet nodig, deze kan echter wel een examen op een andere dag afleggen)
- 2) Wordt er niet geraakt aan de eindcompetenties van de opleiding? (bv. er worden andere eisen gesteld m.b.t. spelling aan een leerkracht lager onderwijs dan aan een ingenieur, de mogelijke faciliteiten voor studenten verschillen dus ook. Men kijkt ook wat later op de arbeidsmarkt verwacht wordt.)
- 3) Is het gevraagde organisatorisch haalbaar?

Voor het bovenstaande baseer ik me op een mail met een zorgbegeleider van Karel de Grote hogeschool Antwerpen, maar deze visie trof ik ook aan in gesprekken met andere studentenbegeleiders van Lessius hogeschool Mechelen en Artesis hogeschool Antwerpen.

Bij Hogeschool Gent wordt volledig op maat gewerkt bij het opstellen van de faciliteiten naar aanleiding van een intakegesprek waarbij impactevaluatie wordt toegepast. Hierbij wordt niet gefocust op de functiebeperking, maar op de gevolgen ervan voor de student. De impact wordt bekeken op 3 vlakken:

- 1) de manier waarop de student competenties verwerft (leerproces)
- 2) de manier waarop competenties getoetst worden (evaluatieproces)
- 3) de manier waarop de student functioneert in relatie met anderen

Steeds wordt aangegeven dat op het einde van elke periode het nut en de nood aan de toegekende faciliteiten worden geëvalueerd, om zo volledig te kunnen inspelen op wat de student echt nodig heeft.

Onderstaand volgt een samenvatting van de verschillende faciliteiten die aangegeven zijn door de hogescholen. De formulering van de faciliteiten door de hogescholen heb ik zo veel mogelijk behouden, maar wel uniform gemaakt om te kunnen inventariseren.

type	maatregel	Aantal/6
tijdens de les	De student mag het leslokaal verlaten	3
	De student mag afwezig zijn	3
	De student kan aangepaste opdrachten krijgen bij presentaties	1
	De student kan aangepaste opdrachten krijgen bij groepswork	2
	De student wordt bij groepswork steeds ingedeeld in dezelfde vaste groep	1
	Noodzakelijke maatregelen om groepswork mogelijk te maken voor de student zijn bespreekbaar	2
	De student moet enkel voorlezen als hij voorbereidingstijd krijgt	1
	De student mag nota's maken op de laptop	2
	De student mag lessen opnemen (audio/video)	2
organiseren	De student kan bijkomend studiemateriaal bekomen indien nota's nemen tijdens de les niet lukt	3
	De student kan beschikken over een digitale versie van de cursus	2
	De student beschikt over het werkgsm-nummer van de studentenbegeleider	1
	De student beschikt over een foto-overzicht van de docenten	1
	De student krijgt hulp bij studieplanning	1
	De student kan een (laatstejaars)student inschakelen als buddy voor hulp	1
stages	De stages kunnen gespreid of verplaatst worden doorheen het jaar	1
	Bij de keuze van de stageplaats wordt rekening gehouden met de beperkingen van de student	1
excursies	De student krijgt minimum 1 week op voorhand een schriftelijk een gedetailleerde beschrijving	1
	De student krijgt een vertrouwenspersoon aangesteld (docent of medestudent)	1
	De student is niet verplicht te overnachten	1
	Bij overnachting wordt de student ingedeeld in een beperkte groep medestudenten, hun namen worden op voorhand meegedeeld	1

evalueren	De student krijgt meer examentijd	6
	De student krijgt meer voorbereidingstijd	1
	De student krijgt aangepaste opdrachten	1
	De student krijgt opdrachten gespreid	1
	De student krijgt de opgave schriftelijk	3
	De student kan het examen in een apart rustig lokaal afleggen	3
	De student krijgt een rustige zitplaats	2
	De student mag gebruik maken van oordoppen om auditieve belasting tegen te gaan	1
	De student mag het examenlokaal verlaten tijdens het examen	1
	De student mag het examenlokaal vroeger of later betreden om drukke momenten uit de weg te gaan	1
	De student kan vragen de examenvragen te herformuleren	3
	De student mag vragen de examenvragen voor te lezen	1
	De student ontvangt het examen vraag per vraag	1
	De student mag het examen schriftelijk afleggen i.p.v. mondeling	1
	De student mag een schriftelijk examen mondeling toelichten	1
	De vorm van het examen kan gewijzigd worden	1
	De student mag het examen afleggen op laptop	3
	De student kan vragen het examen te verplaatsen i.f.v. een betere organisatie en planning van de examens	3
	Bij de verdediging van het eindwerk mag de GON-begeleider dit bijwonen als morele steun. De GON-begeleider heeft hierbij wel spreekverbod.	1

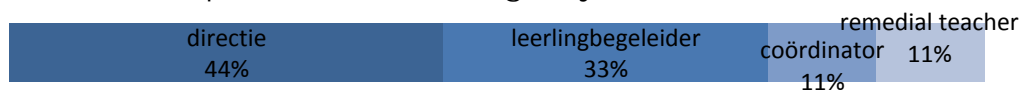
Voor welke specifieke (onderwijs)noden die er bij leerlingen zijn in het secundair onderwijs zijn er maatregelen? En is de school hier tevreden over?

Hieronder volgt in diagrammen de antwoorden die ik kreeg van secundaire scholen op de bevraging. Ik beschik over 9 ingevulde enquêtes. Opmerkelijk hierbij is dat er 4 bij zijn van dezelfde school, maar met andere antwoorden. Dit is vrij merkwaardig, maar ook interessant. Dit kan duiden op een andere interpretatie van de aanwezige maatregelen, of misschien een gebrek aan transparantie.

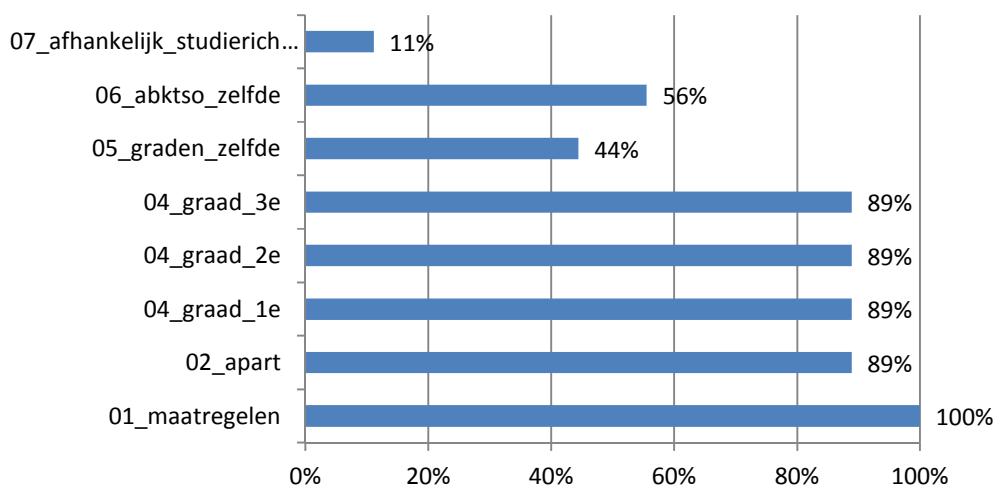
De nummers die vermeld zijn aan het begin van een onderzoeksvraag verwijzen naar het nummer van de vraag uit de enquête (bijlage 1).

Verwerkte gegevens:

Functie van de persoon die de vragenlijst invulde

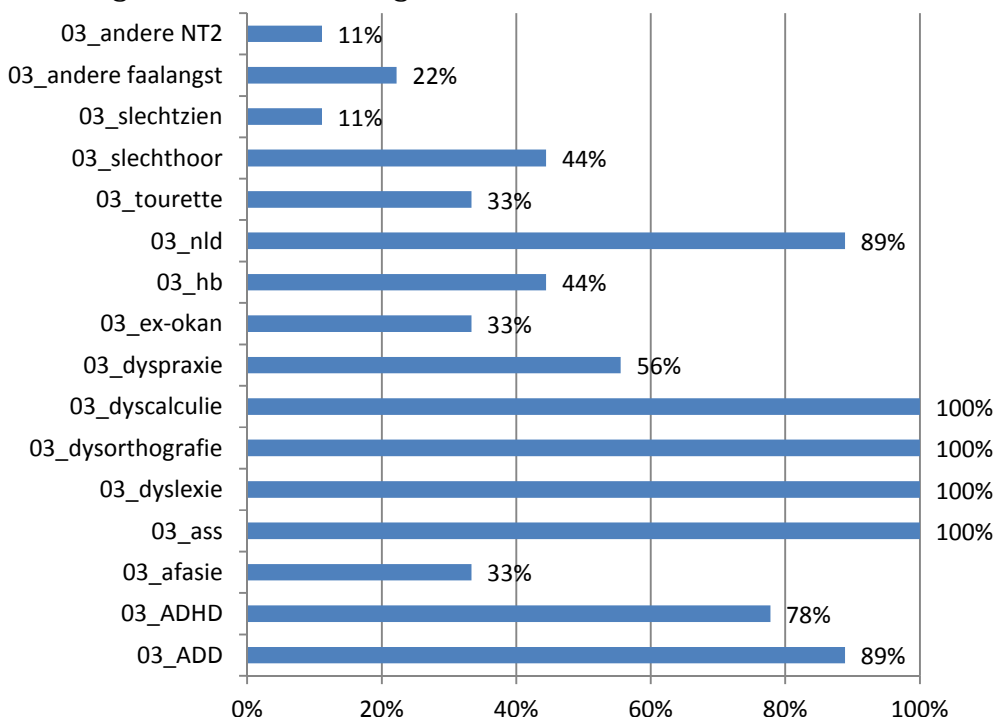

Aanwezigheid van maatregelen

Uit deze gegevens blijkt dat elke school over (sticordi-)maatregelen beschikt. 1 school heeft geen aparte maatregelen per leer- of ontwikkelingsstoornis. 1 school geeft aan maatregelen te hebben afhankelijk van de studierichting. De cijfers over de verdeling en het al dan niet hetzelfde zijn in die graden zijn niet helemaal betrouwbaar vermits sommige scholen enkel een middenschool zijn. Hetzelfde geldt voor de onderverdeling in aso, bso, kso en tso.

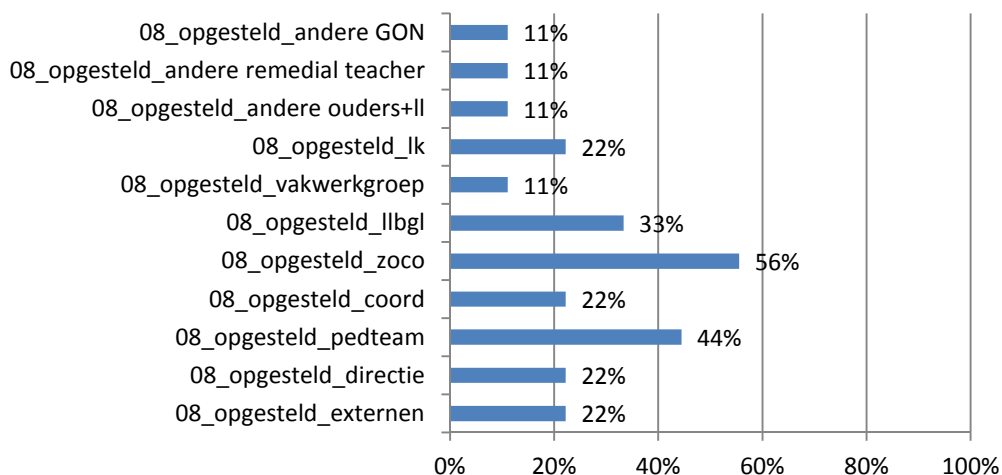
Maatregelen voor leerlingen met:

Alle scholen hebben maatregelen voor leerlingen met ASS, dyslexie, dysorthografie en dyscalculie.

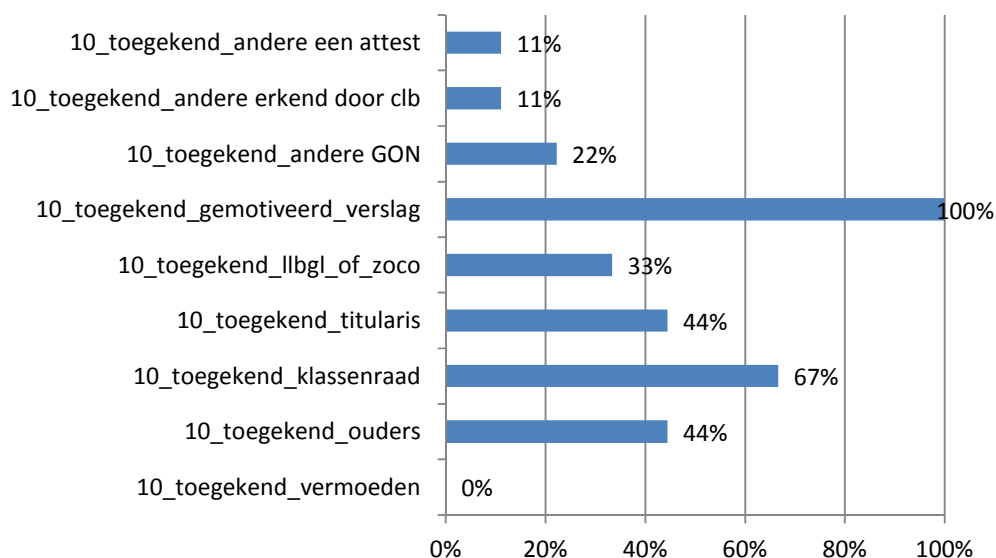
Slechts 1 school geeft aan gebruik te maken van handelingsgericht werken (HGW) bij het bepalen van de maatregelen. 1 contactpersoon vroeg zelfs wat dit was. Dit duidt er op dat HGW nog niet voldoende gekend is in het secundair onderwijs.

De maatregelen werden opgesteld door:

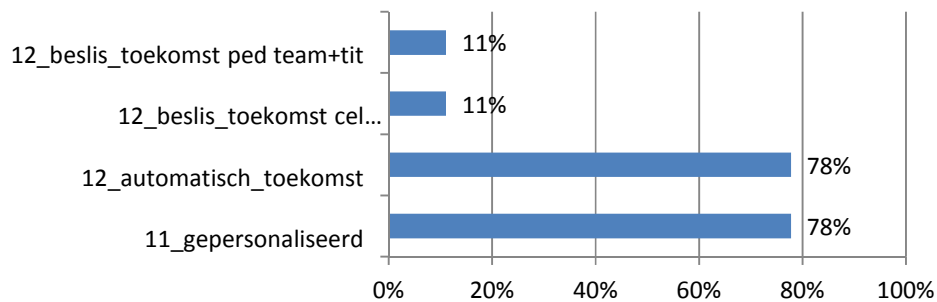
De maatregelen worden vooral opgesteld door de zorgcoördinator en het pedagogisch team.

De maatregelen worden aan een leerling toegekend:

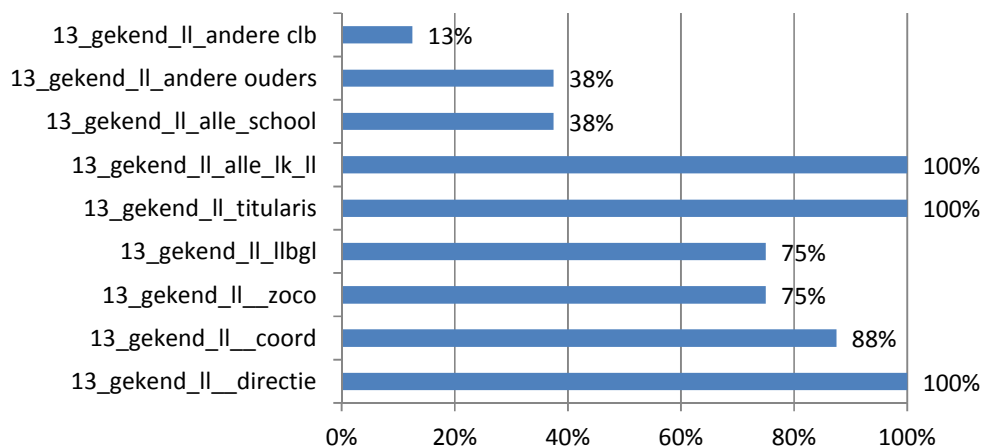
De maatregelen worden uiteraard toegekend bij een gemotiveerd verslag, al is het ook mogelijk dat dit gebeurt op vraag van de klassenraad of ouders. Er is steeds wel sprake van een document dat de (leer)stoornis bevestigt, vermits ze nooit worden toegekend bij enkel een vermoeden.

Maatregelen voor een leerling

De maatregelen voor een bepaalde leerling zijn meestal gepersonaliseerd, en worden meestal automatisch verlengd.

Wie is op de hoogte van de maatregelen voor een bepaalde leerling?

Steeds is de directie en de eigen leerkrachten van de leerling op de hoogte. Meestal is ook de zorgcoördinator en leerlingbegeleider, en zijn zelfs de interne coördinatoren op de hoogte. Al denk ik dat bij deze laatste het sterk afhankelijk is van de exacte functieverdeling binnen de school. Soms overlappen de functies elkaar, en worden er verschillende namen gebruikt om dezelfde functie aan te duiden. Een minderheid geeft aan dat de ouders op de hoogte zijn. Ook zijn in sommige scholen alle leerkrachten van de school op de hoogte van de maatregelen voor een bepaalde leerling.

Als wordt gevraagd naar de tevredenheid over de huidige maatregelen op school, geven alle scholen aan tevreden te zijn. Toch wil de helft sommige maatregelen nog verfijnen. Hier gaat het dan om het computergebruik voor leerlingen met dyslexie, betere hulpmiddelen voor ex-OKAN leerlingen, en het individualiseren van de maatregelen.

Iedereen wenst het resultaat van deze bevraging te ontvangen alsook het resultaat van de bevraging van de ouders naar specifieke noden voor kinderen met ASS in het onderwijs.

Wat zijn moeilijkheden die personen met ASS ondervinden in het dagelijkse en schoolleven (volgens de literatuur)?

Ik hoop toch een beetje inzicht verworven te hebben in de wereld van ASS door te lezen, de voordracht bij te wonen, de reeks "Te gek" (VRT Cultuur, 2011) te bekijken.

In hoeverre dit effectief zo is, kan ik niet meten, maar dit zal hopelijk blijken uit deel 3 van dit praktijkverslag...

Wat is het wettelijk kader waarbinnen de maatregelen moeten passen?

Strikt genomen valt ASS onder de ontwikkelingsstoornissen, maar in de schoolpraktijk wordt het meestal bestempeld als een leerstoornis of leerprobleem. Het voldoet ook aan de omschrijving die gegeven wordt door de pedagogische begeleidingsdienst van het gemeenschapsonderwijs aan het begrip "leerprobleem":

"Uitgaande van zorgverbreding kan men best een ruime definitie van leerproblemen hanteren, nl. 'kinderen met leerproblemen zijn kinderen die bij het leren problemen ondervinden, ongeacht de oorzakelijke aard en de graad van ernst van die problemen'."

(PedaGOgische begeleidingsdienst, 2003, p. 3)

Wettelijk gezien zijn wel wat maatregelen mogelijk voor leerlingen met leerstoornissen, en hebben scholen ook een grote autonomie

Zowel het vvkso als de pedagogische begeleidingsdienst van het gemeenschapsonderwijs formuleren een aantal aanbevelingen en richtlijnen. Vanuit het vvkso en het gemeenschapsonderwijs wordt opgeroepen hier effectief gebruik van te maken zoals blijkt uit onderstaande tekstfragmenten:

"In het verlengde van de resolutie van het Vlaams Parlement betreffende de erkenning, de integratie en begeleiding van leerlingen met leerstoornissen (3 maart 1999), roept het Verbond, samen met VCLB, de katholieke secundaire scholen op zelf de kans te grijpen om, gebruik makend van hun autonomie en met ondersteuning vanuit het CLB en de begeleiding, voor de aanpak van leerstoornissen specifieke hulpverleningsvormen en -structuren op te zetten." (VVKSO, M-VVKSO-2007-027, 2007, p. 1)

"Het PPGO roept elk personeelslid van het Gemeenschapsonderwijs op om te waken over de eerbiediging van de rechten van het kind in elke school. "Het PPGO biedt ieder individu de kansen op optimale ontwikkeling; wat niet leidt tot nivellering en standaardisering, maar tot verscheidenheid in de ontwikkeling op grond van eigen aard en bekwaamheid, waarbij iedereen aangepaste pedagogisch-didactische hulp krijgt, ..." (circulaire ARGO/510/N-94-05)." (PedaGOgische begeleidingsdienst, 2003, p. 3)

Vanuit het vvkso wordt aanbevolen handelingsgericht te werken (HGW) met als doel voor alle leerlingen kansen te creëren door zoveel mogelijk drempels weg te werken. Ook hier beschikt de school over autonomie om dit te organiseren. (VVKSO, M-VVKSO-2010-036, 2010, p. 3)

Dit klinkt allemaal heel bemoedigend en impliceert dat een school van haar autonomie gebruik kan maken om aan iedere leerling volwaardige kansen te bieden en dus ook aan leerlingen met specifieke onderwijsnoden.

Wat volgt is een samenvatting van wat momenteel wettelijk gezien mogelijk is aan ondersteuning voor leerlingen met specifieke behoeften.

a. Compensatie

Bij leerlingen met specifieke onderwijsnoden mag men tijdens een test of examen ondersteuning bieden die geen afbreuk doet aan de te evalueren doelen. Dit kan door een vorm van geheugensteuntjes of door bij de evaluatie bepaalde tekortkomingen niet aan te rekenen.
(VVKSO, M-VVKSO-2007-027, 2007, p. 17)

b. Dispensatie

Leerlingen met specifieke onderwijsnoden kan men in principe niet vrijstellen van vakken of examens, en ook niet van leerplandoelen. Wel kan men ze vrijstellen van extra doelen (uitbreiding, verdiepingsleerstof). Enkel indien een leerling GON-begeleiding heeft en het vrijgestelde onderdeel van het curriculum vervangen wordt door een gelijkwaardige doelstelling of activiteit is vrijstelling toch mogelijk.
(VVKSO, M-VVKSO-2007-027, 2007, p. 16)
(Schokkaert, 2011)

c. Evaluatie:

Scholen beschikken over een pedagogische vrijheid:

- Hierdoor mag de vorm van evaluatie aangepast worden zolang deze niet onverenigbaar is met de algemene doelstellingen van de opleiding
- Hierdoor mogen de evaluatiecriteria aangepast worden
- Hierdoor mag er gedifferentieerd worden, basisproefwerk + extra vragen voor de leerlingen die verdieping of uitbreiding kregen

Het is de bedoeling dat er een leerlinggericht evaluatiebeleid ontwikkeld wordt voor leerlingen met een gemotiveerd verslag.

Er wordt ook gesteld dat een goede toets of proef aan de volgende criteria beantwoordt:

- valide: de beoordeling is representatief voor en conform met de doelstellingen in het leerplan
- betrouwbaar: de beoordeling wordt niet beïnvloed door toevalsfactoren (zoals het moment waarop men evalueert, wie evalueert, andere externe factoren ...)
- transparant: de leerling weet hoe hij zal worden beoordeeld

Het tweede en het derde criterium zijn voor leerlingen met ASS zeker van belang, zij hebben behoefte aan voorspelbaarheid en duidelijkheid.

(Edulex, SO 64, 2011, p. par. 8.1.1)

(VVKSO, M-VVKSO-2007-027, 2007, p. 16)

(VVKSO, M-VVKSO-2003-033, 2010, p. 17)

(VVKSO, M-VVKSO-2003-033, 2010, p. 18)

(PedaGOGische begeleidingsdienst, 2003, p. 8)

d. Deliberatie

De delibererende klassenraad beslist volledig autonoom over “het met vrucht beëindigen” van een schooljaar.

- Hierbij wordt de beslissing het best vanuit een prospectieve visie genomen.
- Hierbij moeten de eventuele negatieve invloeden van leerstoornissen en het begeleidingsplan mee in rekening gebracht worden.
- Hierbij is deze beslissing niet noodzakelijk gebonden aan het slagen voor afzonderlijke toetsen en examens, wel gebaseerd op alle relevante gegevens in het dossier van de leerling.
- Hierbij kunnen alleen elementen in aanmerking worden genomen die tot het vooraf afgebakende studiedomein behoren. Niet-cognitieve doelstellingen kunnen enkel een element zijn in de studiebeoordeling, indien het studiereglement dit duidelijk bepaalt.

De leerling dient beoordeeld te worden vanuit zijn globale vorming, het totaal van zijn talenten en aanleg. Dit betekent dat het accentueren van sterktes of zwaktes in een of ander vak, in een onderdeel van deze of gene leerstof, op zichzelf niet doorslaggevend kan zijn.

(Edulex, SO 64, 2011, p. par. 6.3)

(Edulex, SO 64, 2011, p. par.8.1.3)

(VVKSO, M-VVKSO-2003-033, 2010, p. 15)

(VVKSO, M-VVKSO-2007-027, 2007, p. 18)

(VVKSO, M-VVKSO-2007-027, 2007, p. 19)

Wat zegt het voorontwerp van Onderwijsdecreet XXII?

De voorgaande richtlijnen zijn momenteel van kracht. Er wordt gewerkt aan een nieuw onderwijsdecreet ODXXII. Het voorontwerp werd een eerste keer principieel goedgekeurd maar is zeker nog niet van kracht. Dit zal ook niet het geval zijn voor 1 september 2012.

Het nieuwe decreet poogt het VN-verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap en het decreet van 10 juli 2008 aangaande het Vlaamse gelijkheids- en gelijkebehandelingsbeleid, concreet te maken.

Als basis hiervoor gaat men uit van volgende visie:

“De nieuwe visie op handicap ziet handicap niet louter als een persoonlijk probleem, maar als een afstemmingsprobleem tussen de klas- en schoolcontext en de specifieke onderwijs- en opvoedingsbehoeften van de jongere. De beperkingen in de participatiemogelijkheden aan het onderwijs staan centraal.”

(Voorontwerp van decreet betreffende het onderwijs XXII, 2011)

2.4 Eerste ontwerp voor de bevraging van ouders

In deze bevraging wil ik peilen naar de reële noden die ouders van leerlingen met ASS en GON-begeleiding opmerken in het secundair onderwijs. Ik wil graag te weten komen welke aspecten het schoolgaan voor hun zoon of dochter positief kunnen beïnvloeden. Het gaat hier zowel over welbevinden als over studieresultaten.

Deze versie moest nog nagekeken en aangevuld worden door experts terzake voordat deze aan de ouders voorgelegd werd, en is dus niet opgenomen als bijlage van dit praktijkverslag. In bijlage 2 is de versie opgenomen zoals verrijkt in deel 3 van dit praktijkverslag en verzonden naar de ouders. Het is de bedoeling dat de vragen beantwoord worden met "ja", "neen" of "niet van toepassing". Het is nodig de ouders er op te wijzen dat dit een onderzoek is naar de echte noden van hun kind, en het geenszins de bedoeling is overal "ja" op te antwoorden. Waarschijnlijk zullen alle opgesomde maatregelen hun zoon/dochter in meer of mindere mate helpen, maar de vraag is welke maatregelen echt nodig zijn.

De uiteindelijke enquête zal net zoals die voor de secundaire scholen een elektronische vragenlijst worden met aanvinkvakjes. Vermoedelijk zullen ook sommige vragen gebundeld worden om een beter overzicht te behouden.

Voor het samenstellen van de vragen heb ik me gebaseerd op:

- maatregelenlijsten waarover ik beschik van secundaire scholen en hogescholen
- maatregelen die ik opstak uit de voordracht "Autisme en leren leren" door Jana Gastmans. (Gastmans, 2011)
- VERCAUTEREN, P., Ik kan zijn wie ik wil - opgroeien met autisme, Houtekiet, Antwerpen, 2011, 160 pagina's
- VERMEULEN, P., Voor alle duidelijkheid – Leerlingen met autisme in het gewoon onderwijs, EPO, Berchem, 2002, 144 pagina's
- Baltussen, M., Clijsen, A. en Leenders Y. (2003). Leerlingen met autisme in de klas: Een praktische gids voor leerkrachten en intern begeleiders, opgeroepen op december 15, 2011 van Landelijk Netwerk Autisme (LNA): <http://www.landelijknetwerkautisme.nl/index.php?pid=94>
- Map Leerzorg: Fiche autisme. (sd). Opgeroepen op december 15, 2011 van Letop! eerste hulp bij leerstoornissen: <http://www.letop.be/projecten/leerzorg/pdf.asp?parent=1123&Lzgid=1127#start>
- Kuipers, M. (2009, september 11). Tips voor docenten van leerlingen met autisme in het voortgezet onderwijs. Opgeroepen op december 15, 2011 van Auticomm. autisme & communicatie: <http://www.auticomm.nl/docs/pdf/Tips%20voor%20docenten%20voortgezet%20onderwijs%20-%20auticomm.pdf>

Uiteraard heb ik dit aangevuld met eigen inzichten en ideeën. Ik liet ook ruimte voor aanvullingen van de ouders.

2.5 Reflectie

Ik had eigenlijk niet verwacht dat ik zo snel contacten met de hogescholen zou kunnen leggen. Blijkbaar had ik mijn vraag om informatie op de juiste manier verwoord. Ik ben ook graag ingegaan op de uitnodiging van een studentenbegeleider voor een gesprek over hun manier van werken. Dit gesprek was zeer verrijkend door alle informatie die ik gekregen heb, hier heb ik veel uit geleerd. Een gesprek zegt veel meer dan enkel documenten lezen. Door dit gesprek heb ik ook faciliteiten van andere hogescholen beter kunnen inschatten.

De relatief vele en vooral snelle reacties van de secundaire scholen op mijn bevraging over hun bestaande (sticordi-)maatregelen hebben mij absoluut verrast. Aanvankelijk dacht ik dat geen enkele school hieraan zou willen meewerken en dat de bevraging op niets zou uitlopen. Ik denk dat de eenvoud van mijn vragenlijst wel bijgedragen heeft tot het succes. Ik heb dus mijn pessimistische kijk op de bereidheid van secundaire scholen om aan bevragingen of projecten mee te werken duidelijk moeten herzien!

Persoonlijk voel ik in mijn schoolomgeving toch nog steeds een negatieve en misschien zelfs licht vijandige houding van collega's tegenover (sticordi-)maatregelen voor leerlingen met ASS. Op mijn school weten niet veel mensen dat ik deze opleiding volg, en nog minder mensen weten waarover mijn praktijkverslag handelt. Toen ik laatst vertelde waarmee ik bezig was en dat een school veel kan en mag doen als tegemoetkomingen voor leerlingen met specifieke onderwijsnoden, kreeg ik een hele lading kritiek over me heen. Deze kritiek kwam niet zo maar van wat collega's, maar van collega's waar ik mee bevriend ben ook buiten de school. Al snel kwamen de verhalen over een leerling met autisme die ze hebben moeten doorlaten onder dwang van de directie met maar x%, die jongen en zijn ouders had duidelijk het systeem misbruikt, enz. Tot zover het gesprek over mijn praktijkverslag...

Hierdoor is het me duidelijk dat wat ook uit dit praktijkverslag voortkomt, dat dit op een juiste en zeer duidelijke manier binnen de scholen waar het toegepast zou worden, moet worden gecommuniceerd. Er moet aan de leerkrachten duidelijk gemaakt worden wat er van hen verlangd wordt en wat niet, wat er van de leerling verlangd mag worden en wat niet, en zeker ook waarom. Bovenal moet ook worden toegelicht dat de toegekende maatregelen niet indruisen tegen de wet of de richtlijnen van de inrichtende macht. Als dit niet gebeurt is de leerling overgeleverd aan de willekeur van de leerkracht, waarbij sommige leerkrachten enkel denken aan hun vak en waar soms geen flexibiliteit op welk vlak dan ook mogelijk is. Het klinkt cliché, maar het is nodig iedereen te betrekken en voldoende in te lichten, en ieder een gevoel van waarde te geven. Het is niet de bedoeling leerkrachten het gevoel te geven dat hun vak niet belangrijk is, uiteraard is dit wel het geval, maar dat zij er toe doen, en dat zij kansen kunnen creëren door een aangepaste aanpak.

Het lijkt me perfect mogelijk het schoolleven voor leerlingen met ASS "aangenamer" te maken. Alles wat te maken heeft met een autisme-vriendelijke

vorm van communiceren en opdrachten geven is vrij eenvoudig toe te passen, en kan een leerkracht zelfs op eigen initiatief binnen zijn/haar lessen. Het autismevriendelijk evalueren en organiseren binnen een school vraagt meer visie. Persoonlijk vind ik de maatregelen die al kunnen helpen niet onoverkomelijk, wel moet er collectief aan gewerkt worden, en is een visie onontbeerlijk.

Wat betreft vaardigheden nodig voor dit deel van het praktijkverslag, denk ik dat analytische vermogen een groot deel uitmaakte. Mijn inlevingsvermogen werd zeker ook aangesproken. Het was ook nodig te zorgen voor een overzichtelijke en duidelijke vragenlijst met bijhorende uitnodigende tekst.

In het deel 3 van het praktijkverslag zal ik bovenstaande vaardigheden zeker ook nodig hebben, aangevuld met een flinke portie communicatievaardigheden om de gesprekken met de gastschool tot een goed einde te brengen.

3. Van analyse tot evaluatie: tweede cyclus

3.1 Verdere probleemanalyse: Vragenlijst ouders

Opbouw vragenlijst

De vragenlijst die verzonden werd naar ouders om de reële noden te weten te komen van hun zoon of dochter met betrekking tot het schoolgaan, is toegevoegd in bijlage 2. Deze enquête peilt naar de concrete ondersteuningsbehoeften zowel op het vlak van welbevinden als van studieresultaten.

Ik heb getracht de vragen zo duidelijk, concreet en eenduidig mogelijk te verwoorden. Elke vraag heeft in principe dezelfde opbouw: "Het zou mijn kind helpen als ...". Vervolgens worden er enkele mogelijkheden opgesomd, en kan men aanduiden welke uitspraken van toepassing zijn. Er is telkens de mogelijkheid voor de ouders om aan te vullen met eigen voorstellen. Oorspronkelijk dacht ik de keuzemogelijkheden ja/nee/niet van toepassing te moeten voorzien, maar ik ben er in geslaagd de formulering zo te maken dat enkel aankruisen of niet aankruisen volstaat.

De vragen staan ook per thema. Er zijn 168 maatregelen waarvoor gekozen kan worden, gegroepeerd in 31 thema's.

Om zoveel mogelijk respons te krijgen, is het belangrijk dat het beantwoorden van de vragenlijst zo eenvoudig mogelijk is. Omdat ASS een genetische component heeft, kan de nood aan duidelijkheid voor de ondervraagden hoger zijn dan gemiddeld.

De vragenlijst bestaat uit een formulier gemaakt in Word 2007 met checkboxen om aan te kruisen indien deze maatregel gewenst is, en textboxen om zelf maatregelen voor te stellen. Aan het begin van de enquête wordt ook gevraagd naar de naam van de school, de gemeente van de school, het studiejaar en studierichting van de jongere.

Doelgroep en verspreiding vragenlijst

Tijdens het opstellen van de lijst rees de vraag of het wel mogelijk zou zijn een lijst op te stellen die bruikbaar is onafhankelijk van de studierichting of graad. Ik was er van overtuigd dat dit zou lukken, en ik denk dat ik hier in geslaagd ben. De vragenlijst was naar mijn mening tegelijkertijd algemeen maar toch ook voldoende gedetailleerd. Vermits de lijst elektronisch te beantwoorden was, heb ik me niet moeten beperken in het aantal mensen dat bevraagd werd.

De vragenlijst werd via Ellen Wolfs, coördinator GON-dienst van het Jongelinckshof, verspreid naar alle GON-begeleiders van leerlingen in het secundair. Zij hebben dan op hun beurt de lijst per e-mail verzonden naar de

ouders van hun leerlingen. De ouders waren vrij aan dit onderzoek deel te nemen, en hebben mij rechtstreeks hun antwoorden bezorgd per e-mail en enkelen per fax.

De in te vullen enquête werd uiteraard vergezeld van een uitnodigende mail waarin de ouders op hun deskundigheid werden aangesproken, het doel van de enquête vermeld werd, precies uitgelegd werd hoe de enquête ingevuld kon worden, de geschatte tijd nodig om deze in te vullen, mijn telefoonnummer zodat ze me konden bereiken met vragen indien gewenst.

Verwerking van de data

De data heb ik uit de Word-formulieren gehaald m.b.v. een programma dat ik geschreven heb in de programmeertaal VBA (Visual Basic for Applications).

45 personen vulden de lijst in en stuurden hem terug. De sample size is dus 45. Omdat deze eerder beperkt is, moeten we de antwoorden wat nuanceren.

Besluiten dat 89% van de leerlingen met ASS in het secundair gebaat is met een bepaalde maatregel op basis van het feit dat 40 van 45 mensen deze maatregel aangeduid heeft, is statistisch gezien een beetje kort door de bocht. Deze $89\% = 0,89 = 40/45$ is eigenlijk maar een schatting. Dit wil zeker niet zeggen dat deze waarde onbelangrijk is, maar wel dat we iets "ruimer" moeten kijken.

Om met meer zekerheid besluiten te kunnen trekken moeten we gebruik maken van betrouwbaarheidsintervallen. Een betrouwbaarheidsinterval bestaat uit een minimum- en een maximumwaarde waartussen de reële waarde ligt.

Voor het bepalen van deze waarden heb ik gebruik gemaakt van de Wilson score. Deze formule is geschikt omdat de te onderzoeken variabelen binomiaal verdeeld zijn, er is per maatregel nl. telkens keuze tussen 2 (bi) waarden, aangevinkt of niet. Wilson is ook geschikt bij kleinere samples

Bij een betrouwbaarheidsinterval hoort ook steeds een vooraf vastgelegde betrouwbaarheid. Deze waarde geeft het percentage aan van de kans dat de reële waarde in het interval ligt. Ik heb een betrouwbaarheid van 95% vooropgesteld. In wat volgt probeer ik de betekenis van deze waarden uit te leggen aan de hand van een concreet voorbeeld:

Bv. De op één na populairste maatregel werd door 39 van de 45 ondervraagden gekozen. Als we de bijhorende getallen bekijken vinden we:

Estimated	Min	Max	<u>Evaluatie bij toetsen en examens</u> Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)
39/45 = 87%	74%	94%	de vragen concreet en ondubbelzinnig geformuleerd zijn

Hieruit kunnen we besluiten dat:

- Waarschijnlijk 87% van de leerlingen met ASS geholpen zijn met deze maatregel (Estimated)
- Met 95% zekerheid minstens 74% (Min) van de leerlingen met deze maatregel geholpen zou zijn, en mogelijk zelfs tot 94% (Max) van de leerlingen met ASS (betrouwbaarheidsinterval)

In bijlage 3 zijn de resultaten van de enquête opgenomen met de maatregelen en hun resp. waarschijnlijkheden en betrouwbaarheidsintervallen. In deze bijlage zijn de maatregelen opgenomen per thema in de volgorde zoals vermeld op de vragenlijst. In bijlage 4 is de lijst gesorteerd volgens populariteit, van meest helpend naar minder helpend.

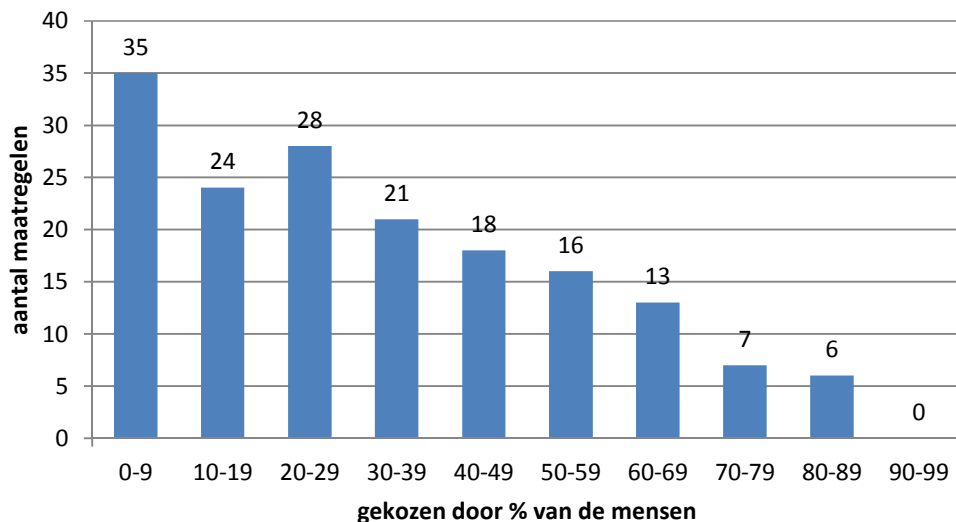
Moeilijkheden bij het verwerken van de data

Drie teruggestuurde enquêtes bleken onbruikbaar wegens onvolledig. Men was vergeten de laatste pagina's in te vullen of terug te sturen. Deze onvolledige enquêtes werden niet opgenomen in de te verwerken data.

De vraag naar de naam van de school, de gemeente van de school, het studiejaar en studierichting van de jongere was niet duidelijk voor iedereen. Bij "gemeente school" bedoelde ik de gemeente waar de school gevestigd is. Eén ouder antwoordde met "ja". "Studiejaar" werd eens beantwoord met "2011-2012" in plaats van bv. het "3e" middelbaar. Toen ik iemand vroeg het antwoord "BSO" bij "studierichting" te specificeren, kreeg ik als antwoord "beroeps secundair onderwijs". Ouders zijn misschien niet altijd bekend met het vakjargon dat op school gebruikt wordt. Deze voorbeelden tonen aan dat het "duidelijk en ondubbelzinnig" verwoorden van de vraag dikwijls niet zo eenvoudig is en van groot belang.

3.2 Besluiten van het onderzoek

- Er waren geen opmerkelijke tendensen in de antwoorden terug te vinden op basis van ASO-TSO-BSO of van studiejaar. Verder in de bespreking maak ik hierin dus geen onderscheid.
- In bijlage 3 zijn de maatregelen opgenomen per thema in de volgorde zoals vermeld op de vragenlijst. In bijlage 4 is de lijst gesorteerd van populairste (meest helpende) naar minst populaire (minst helpende) maatregel.
- De waarde die we kunnen hechten aan het “gekozen” zijn van een maatregel hangt sterk af van de mate waarin de ouders naar willekeur veel maatregelen hebben aangekruist. Naarmate ouders zuiniger zijn bij het aanduiden van helpende maatregelen, kunnen we meer belang hechten aan het feit dat een maatregel gekozen is. Om dit na te gaan heb ik een grafiek opgesteld die weergeeft hoeveel maatregelen er met een bepaald percentage gekozen zijn.

Uit de linkse balk van deze grafiek kunnen we afleiden dat er 35 maatregelen zijn die door minder dan 10% van de ouders als nuttig worden bevonden. Aan de rechterzijde zien we dat geen enkele maatregel door meer dan 90% van de ouders als nuttig werd aangeduid.

Er zijn 13 (=7+6) maatregelen die voor 70 tot 90% als helpend zijn aangeduid. Als we in het achterhoofd houden dat er 168 te kiezen maatregelen waren dan kunnen we dit een zeer gerichte keuze noemen. Slechts 42(=6+7+13+16) van de 168 maatregelen, $\frac{1}{4}$ dus, wordt door 50% van de ondervraagden gevraagd.

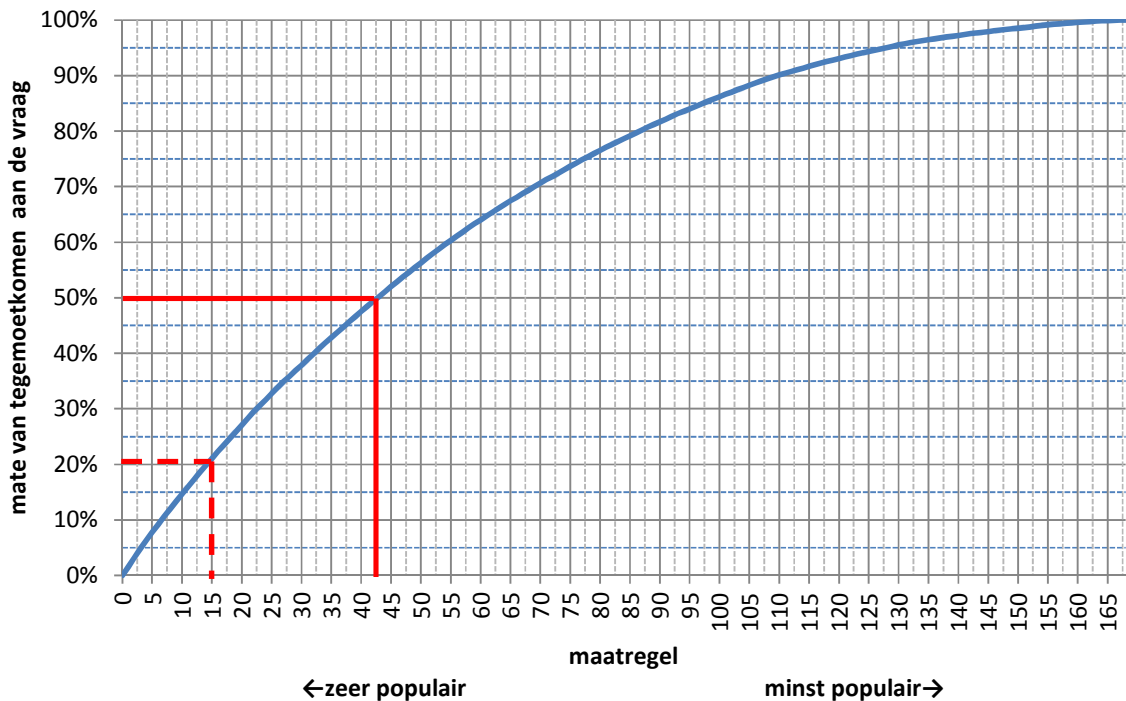
Deze grafiek toont aan dat de ouders vrij voorzichtig en doordacht maatregelen hebben gekozen, en niet uitgegaan zijn van de gedachte “baat het niet, dan schaadt het niet” en zo goed als alles hebben aangekruist. Dit maakt dat we zeker waarde mogen hechten aan het verkozen zijn van een maatregel.

Gemiddeld kruiste elke ouder 56 helpende maatregelen aan.

- Soms is het nodig om het aantal maatregelen af te wegen tegenover de mate van tegemoetkoming aan de vraag van leerlingen met ASS. Aan de hand van onderstaande grafiek kan bepaald worden de hoeveel populairste maatregelen (horizontale as) het best toegepast worden om een vooropgestelde mate van tegemoetkoming (verticale as) te verwezenlijken en ook omgekeerd.

Veronderstel dat vanwege een principebeslissing er maar mogelijkheid is om de 15 populairste maatregelen (horizontale as) in te voeren, dan lezen we af op de verticale as dat dit een tegemoetkoming van 21% zal opleveren aan de noden van leerlingen met ASS. (streeplijn)

Wanneer een tegemoetkoming van 50% (verticale as) gewenst is, dan kan dit met de 43 populairste maatregelen, af te lezen op de horizontale as. (volle lijn)

In bijlage 5 is deze grafiek opgenomen als hulpmiddel voor het afwegen van maatregelen tegenover mate van tegemoetkoming.

- Wanneer men de meest gevraagde maatregelen overloopt (bijlage 4), zal men merken dat er heel wat reeds in voege zijn op school voor iedereen en dus weinig tot geen extra inspanning vragen. De meeste zijn ook zeer nuttig voor alle leerlingen, niet enkel voor de leerlingen met ASS. Soms is het wel nodig de vorm/verwoording ASS-vriendelijk te maken, en er niet van uit te gaan dat wat voor de meeste mensen ondubbelzinnig en duidelijk is, dit ook afgestemd is op het autistisch denken.

- Het merendeel van de gevraagde maatregelen gaat over duidelijkheid en voorspelbaarheid. Deze vragenlijst toont aan dat hier grote nood aan is, en brengt ook in kaart brengt waarover. Uit de 17 populairste maatregelen, goed voor minstens 64% van de leerlingen met ASS gaan er 14 over duidelijkheid en voorspelbaarheid:

Het zou mijn kind helpen als bij de overgang naar nieuwe school of campus	vooraf een bezoek aan de school/campus mogelijk is om de omgeving (gebouwen, speelplaats, klas, ...) te verkennen
Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	de vragen concreet en ondubbelzinnig geformuleerd zijn
Het zou mijn kind helpen als bij een gegeven opdracht	duidelijk is wat mijn kind moet doen als hij/zij de opdracht niet begrijpt
Het zou mijn kind helpen bij groepswork als	de leerkracht een duidelijke rol- of werkverdeling opstelt
Het zou mijn kind helpen als hij/zij op voorhand een schriftelijke en gedetailleerde beschrijving krijgt van	het verloop van de uitstap
Het zou mijn kind helpen als de leerkracht	expliciet onderscheid maakt tussen van hoofd- en bijzaken in de leerstof
Het zou mijn kind helpen bij presentaties en voordrachten als hij/zij	zeker aan beurt komt op de geplande dag
Het zou mijn kind helpen als hij/zij voor de start van een nieuw schooljaar	de organisatie van de eerste schooldagen op papier krijgt
Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij een uitstap met overnachting	op voorhand weet met wie hij/zij de kamer moet delen
Het zou mijn kind praktisch helpen als hij/zij:	aan het begin van elke periode (schooljaar, trimester, ...) een overzicht krijgt van alle grote taken
Het zou mijn kind helpen als de leerkracht	de mondeling gegeven hints tijdens de les over mogelijke examenvragen expliciet noteert of laat noteren
Het zou mijn kind helpen als hij/zij voor de start van een nieuw schooljaar	kennis kan maken met de klastitularis
Het zou mijn kind helpen als bij een gegeven opdracht	duidelijk is hoeveel tijd mijn kind heeft om de opdracht uit te voeren
Het zou mijn kind praktisch helpen als hij/zij:	wijzigingen in het uurrooster, lokaalwijzigingen, ... tijdig en schriftelijk krijgt

- De 45 ouders namen samen de moeite om 114 keer "andere" aan te kruisen en eigen suggesties in brengen. Hieronder heb ik aantal opmerkelijke en/of nuttige suggesties overgenomen.

Het schoolleven

Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij pauzes en speeltijden

- "dat er tussen de middag nuttige activiteiten worden georganiseerd, niet alleen sport, bv. dactylo, boeken lezen in een lokaal"
- "zeggen wat hij kan doen tijdens de speeltijd"

In de klas

Het zou mijn kind helpen als het leslokaal

- "een stil lokaal is (zo weinig mogelijk geluiden van binnen of buiten)"
- "een vast lokaal"

Het zou mijn kind helpen als zijn/haar zitplaats in de klas

- "een plaats vooraan"
- "een plaats achteraan, heeft dan overzicht wat er in de klas gebeurt"
- "naast een rustige medeleerling"

Het zou mijn kind helpen bij groepswork als

- "mijn kind niet in een groep terecht komt met andere kinderen met ASS"

Huistaken

Het zou mijn kind helpen bij het inleveren van huistaken als hij/zij

- "de leerkracht naar de taak vraagt om ze af te geven"

Evaluatie bij toetsen en examens

Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij

- "leerstofoverzicht met "wat kennen en wat kunnen" met vermelding van de pagina's"

Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)

- "bij een vraag waar je ja of nee kunt antwoorden ook bij zetten dat er wat uitleg verwacht wordt"

- Op het einde van de vragenlijst konden de ouders nog opmerkingen of suggesties toevoegen. Hieronder citeer ik een aantal relevante opmerkingen:

- "De meeste van deze richtlijnen gelden ook voor kinderen zonder ASS! Deze zouden zonder problemen voor iedereen mogen gebruikt worden. Duidelijkheid in vraagstelling en verwachtingen is noodzakelijk voor iedereen om een opdracht goed te kunnen uitvoeren."
- "Duidelijkheid en voorspelbaarheid is de boodschap. Mijn zoon kan wel tegen dingen die veranderen, maar dan moet het wel duidelijk uitgelegd zijn: hoe dan wel, waarom,..."
- "Alle leerkrachten goed informeren over ASS leerlingen. Zodat ze weten dat deze leerlingen in de eerste plaats op zoek zijn naar duidelijkheid."
- "Graag uitbreiding van GON twee jaar per niveau is echt toch wel veel te weinig, de nood aan jaarlijkse begeleiding is er wel degelijk."
- "We pleiten voor GON begeleiding gedurende 6 jaar (heel het middelbaar) omdat GON een aantal van deze punten opvangt en er voor zorgt dat het praktisch mogelijk is om een kind met ASS in het gewoon onderwijs te laten functioneren!"

- “GON begeleiding is voor deze kinderen echt nodig ,gedurende het hele schoolgebeuren. Daar kunnen ze steeds op terug vallen.”

De vraag voor langere GON-begeleiding begrijp ik wel, maar dit aspect wordt wettelijk geregeld en bevindt zich volledig buiten de focus van dit praktijkverslag. GON-begeleiders vangen veel praktische problemen voor de leerlingen met ASS op. Het hoofddoel van dit praktijkverslag is in kaart te brengen met welke maatregelen scholen al een antwoord kunnen bieden op een aantal van de noden van leerlingen met ASS. Hiermee kunnen ze dan aan de slag op preventief vlak en wordt er in principe al een deel van de zorg waar nu soms GON-begeleiding voor nodig is reeds opgevangen.

3.3 Voorbereiding en uitvoering van de begeleiding van twee scholen

Keuze scholen

Het was de bedoeling met 2 scholen in gesprek te gaan over de huidige visie en maatregelen voor leerlingen met ASS, en hen mogelijke maatregelen aan te reiken op basis van het resultaat van de vragenlijst over de reële noden.

Via de vragenlijsten beschikte ik ook over de namen van de scholen van de ondervraagden. Hieruit koos ik twee totaal verschillende scholen op het vlak van onderwijsnet, grootte, studierichtingen en schoolcultuur. In samenspraak met Ellen Wolfs van Jonghelinckshof werd gekozen voor het Provinciaal Instituut PIVA in Antwerpen en het Heilig Hart van Maria (HHVM) in 's Gravenwezel.

Ik nam contact op met de GON-begeleiders van beide scholen en maakte een afspraak. Ik nam me voor meerzijdig partijdig te zijn: opkomen voor de leerlingen met ASS, opkomen voor de leerkrachten (haalbaarheid), en opkomen voor mijn resultaten (getallen als “bewijs”).

Ik streef er naar elke school 2 maal te bezoeken in de periode tussen de krokusvakantie en paasvakantie, en nog een 3^e maal in het 3^e trimester. Ik ben steeds per telefoon of e-mail bereikbaar voor mogelijke vragen.

Begeleiding PIVA

Al tijdens mijn eerste telefonisch contact met C., GON-begeleidster op PIVA was het heel duidelijk: Ze waren zeer geïnteresseerd, PIVA was zeker vragende partij. Vermits PIVA als school veel leerlingen met ASS (en ook andere leer- of ontwikkelingsproblemen) aantrekt, is er grote nood aan een duidelijke visie en bijhorende aanpak. C. komt over als een zeer gedreven en actieve GON-

begeleidster. Ze heeft een zeer goed contact met de leerlingbegeleidster D., en werkt hier nauw mee samen. Tegen september 2012 willen zij een visie en concrete aanpak voor leerlingen met ASS ontwikkelen. Ons contact leek een win-win-situatie, zij hadden nood aan gefundeerde informatie, en ik aan een school om te begeleiden...

De eerste afspraak was enkel met C., maar ik werd reeds aan D. voorgesteld. Zij was uiteraard op de hoogte van mijn bezoek aan de school, en het onderwerp van ons gesprek.

Ik had op voorhand de resultaten van de vragenlijst doorgemailed zodat C. die al kon doornemen.

Tijdens het eerste gesprek ben ik gestart met mezelf voor te stellen, en het onderwerp van mijn praktijkverslag. Vervolgens heb ik de resultaten van de enquête toegelicht en ook gesproken over de betrouwbaarheidsintervallen die er bij vermeld staan. Ik denk dat ik me toen in een leidende positie (Leary¹ Boven-Samen) bevond. Vervolgens ben ik bewust overgegaan naar een luisterende houding (Leary Onder-Samen). PIVA is een school met een zeer grote verscheidenheid aan leerlingen met specifieke leer- en ontwikkelingsbehoeften. Er zijn relatief veel leerlingen met ASS die aan PIVA een opleiding volgen of toch op zijn minst starten, vandaar hun behoefte aan het ontwikkelen van een visie met bijhorende maatregelen. Om na te gaan waar C. en D. precies nood aan hadden bij het ontwikkelen van de schoolvisie, heb ik me verplaatst van de luisterende positie (Leary Onder-Samen) naar de meewerkende positie (Leary Samen-Onder). Dit bleek al zeer snel een gepaste positie te zijn, want gedreven als C. was, maakte ze al grootse plannen. Aanvragen voor proefprojecten bij het ministerie en het kabinet werden bij wijze van spreken al verzonden. Ze gaf me een e-mail adres van iemand waarmee ik hiervoor contact kon opnemen. Ikzelf nam een geïnteresseerde maar afwachtende houding aan, want dit ging me allemaal wat snel, en dit moest ik zeker eerst bespreken met Ellen van Jonghelinckshof. C. was zeer geïnteresseerd in de vragenlijst met bijhorende resultaten, zo moesten ze "het warm water niet opnieuw uitvinden". Met deze gegevens konden ze volgens haar zeker aan de slag.

Resultaat van het eerste gesprek:

- We maken een afspraak met de leerlingbegeleidster D. voor de volgende week.
- Die lijst met maatregelen en hun "nut" daar konden ze zeker veel mee. De lijst wordt ook doorgestuurd naar D. zodat ook zij op voorhand de resultaten kan doornemen.
- Tijdens het gesprek met de leerlingbegeleidster zullen we proberen een eerste versie van een lijst van basismaatregelen voor alle leerlingen met ASS vast te leggen.

¹ Roos van Leary (1957), The Interpersonal Diagnosis of Personality

Tijdens het tweede gesprek op PIVA, ditmaal met C. en D., word ik door C. geïntroduceerd, ze begint ook de resultaten en de vragenlijst voor te stellen. Ik besluit over te nemen en me zelf en vooral de resultaten van de enquête zelf voor te stellen (Leary Boven-Tegen). Na deze interventie plaats ik me in een leidende positie (Leary Boven-Samen) om vervolgens weer bewust over te gaan naar een meewerkende houding (Leary Samen-Onder). Op PIVA heeft men nog geen basismaatregelen voor leerlingen met ASS. In principe wordt momenteel alles gestuurd vanuit de GON. De bedoeling is zoveel mogelijk maatregelen in de standaard schoolvisie en –organisatie op te nemen (fase 0 van het zorgcontinuüm) zodat een minimum aan bijzondere ASS maatregelen overblijven voor verhoogde zorg (fase 1) en uitbreiding van zorg (fase 2). De school ASS-vriendelijk maken door zo veel mogelijk op te nemen in preventieve basiszorg, daar streven we naar. Mijn houding was meewerkend en meedenkend. D. is "blij" met de percentages en betrouwbaarheidsintervallen. Deze laatste enkel als bewijs om kritische collega's te overtuigen, maar zelf houdt ze niet van getallen, ze is taalleerkracht van opleiding. Om tegemoet te komen aan haar denkstijl, wijzigde ik daar ter plaatse het Excel-bestand om te kunnen werken met een afdruk zonder de extra getallen van de betrouwbaarheidsintervallen. Gedurende 3,5 uur buigen we ons samen over de meest populaire maatregelen. We doen dit zeer nauwgezet want we geraken niet verder dan de 41 populairste maatregelen.

Resultaat van het tweede gesprek:

- Op het vlak van maatregelen werden volgende (voorlopige) keuzes gemaakt:
 - ✓ 5 Nieuwe maatregelen zullen worden ingevoerd
 - ✓ bestaande preventieve maatregelen van PIVA die tegemoetkomen aan de noden van leerlingen met ASS worden opnieuw onder de Aandacht gebracht, bestaande Preventieve maatregel die niet aangepast moeten worden
 - ✓ maatregelen op te nemen door GON
 - ✓ 6 maatregelen worden geschrapt wegens niet haalbaar /

Het zou mijn kind helpen als ...

P	bij de overgang naar nieuwe school of campus	vooraf een bezoek aan de school/campus mogelijk is om de omgeving (gebouwen, speelplaats, klas, ...) te verkennen
P	hij/zij	een vertrouwenspersoon heeft op school
A	bij de vraagstelling (vorm)	de vragen concreet en ondubbelzinnig geformuleerd zijn
A	bij een gegeven opdracht	duidelijk is wat mijn kind moet doen als hij/zij de opdracht niet begrijpt
A	bij groepswork als	de leerkracht een duidelijke rol- of werkverdeling opstelt ²
P	hij/zij op voorhand een	het verloop van de uitstap

² Maakt deel uit van het antipestbeleid.

	schriftelijke en gedetailleerde beschrijving krijgt van	
A	de leerkracht	expliciet onderscheid maakt tussen hoofd- en bijzaken in de leerstof
N	bij presentaties en voordrachten als hij/zij	zeker aan beurt komt op de geplande dag
P	hij/zij voor de start van een nieuw schooljaar	de organisatie van de eerste schooldagen op papier krijgt
G	nota's	nagekeken worden door de leerkracht op volledigheid en juistheid
P	hij/zij bij een uitstap met overnachting	op voorhand weet met wie hij/zij de kamer moet delen
G	hij/zij:	aan het begin van elke periode (schooljaar, trimester, ...) een overzicht krijgt van alle grote taken ³
/	de leerkracht	de mondeling gegeven hints tijdens de les over mogelijke examenvragen expliciet noteert of laat noteren
/	hij/zij voor de start van een nieuw schooljaar	kennis kan maken met de klastitularis⁴
A	bij een gegeven opdracht	duidelijk is hoeveel tijd mijn kind heeft om de opdracht uit te voeren
G	hij/zij gebruik mag maken van hulpmiddelen	checklijsten of stappenplannen voor complexe taken
P	hij/zij	wijzigingen in het uurrooster, lokaalwijzigingen, ... tijdig en schriftelijk krijgt
A	de leerkracht	regelmatig bij mijn kind navraagt hoe het verloopt, en niet wacht op een hulpvraag van mijn kind uit
/	bij groepswork	er gebruik gemaakt wordt van "working apart together", waarbij ieder apart een welomlijnde taak heeft, en de resultaten samengevoegd worden
/	bij boekbesprekingen	de opgave de vorm heeft van een reeks concreet te beantwoorden vragen
/	bij werkstukken	de opgave de vorm heeft van een reeks concreet te beantwoorden vragen
P	hij/zij voor de start van een nieuw schooljaar	de regels en afspraken op papier krijgt
A	bij de beoordeling	het gebruik van een eigen oplossingwijze bij

³ Deze overzichten bestaan reeds per vak, GON zal bundelen samen met leerling.

⁴ Dit is niet haalbaar vermits er vaak nog wijzigingen zijn.

		toepassingen ook juist wordt gerekend mits die in principe correct is
P	hij/zij op voorhand een schriftelijke en gedetailleerde beschrijving krijgt van	wie (klassen, leerkrachten) er mee op uitstap gaat
A	de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	op voorhand beschikt over een schriftelijk leerstofoverzicht van alle vakken
A	bij de beoordeling	ook punten gegeven worden voor opbouw, tussenstappen en de redenering, niet enkel op de einduitkomst
/	bij een schriftelijke opdracht	de werkbladen met de opdrachten een vaste structuur hebben⁵
A	bij een gegeven opdracht	gezegd wordt wat mijn kind moet doen, in plaats van dat er gezegd wordt wat hij/zij niet mag/moet doen ⁶
P	bij een klassikale mondelinge opdracht	een samengestelde opdracht in enkelvoudige deelopdrachten opgesplitst wordt
P	hij/zij op voorhand een schriftelijke en gedetailleerde beschrijving krijgt van	het onderwerp van de uitstap
P	hij/zij:	mag e-mailen naar zijn/haar vertrouwenspersoon ⁷
N	de leerkracht	bij uitzonderingen op de schoolafspraken of regels een verklaring geeft aan mijn kind over het waarom
G	de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	deze mag afleggen in een aparte zorgklas ⁸
N	bij de vraagstelling (vorm)	de lay-out overzichtelijk is met een duidelijk lettertype, ruime regelafstanden, vaste layout, begin en einde van elke opdracht aangeduid
N	hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	verwittigd wordt wanneer hij/zij een vraag heeft opengelaten ⁹
/	bij een schriftelijke opdracht	duidelijk het begin en einde van elke opdracht aangeduid zijn
P	hij/zij bij een uitstap met overnachting	inspraak heeft bij de kamerverdeling
P	hij/zij bij een uitstap met	ingedeeld wordt in een kleine groep

⁵ Dit is niet haalbaar vermits de aard van de oefeningen te wisselend is, zelfs binnen eenzelfde vak.

⁶ Zowel op het vlak van boodschap als van opdracht.

⁷ Dit is reeds zo voor iedereen via Smartschool.

⁸ De GON-begeleidster organiseert tijdens de examens een rustige anti-klas.

⁹ Dit is al zo in de anti-klas, maar is niet steeds te realiseren in een gewone klas.

	overnachting	
P	bij boekbesprekingen	de opgave het minimale en maximale aantal regels of pagina's (voor elk onderdeel) vermeldt
P	de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	een aangekondigde toets onmiddellijk bij de start van een lesuur moet afleggen, niet op het einde
N	hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	de vragen mag laten herformuleren door de leerkracht

- Tijdens ons gesprek geraakten we maar tot de maatregelen waarvan 49% van de leerlingen met ASS zegt baat bij te hebben, ik had nl. les op mijn school zodat we niet verder konden werken. C. en D. nemen verder nog alle maatregelen door tot aan 40%, dit zijn er nog 18.
- We spreken elkaar nog tijdens het 3^e trimester om de stand van zaken te bespreken en verder van gedachten te wisselen. Een concrete datum werd nog niet vastgelegd.

Telefonisch contact op 26 april 2012 met C.

- Afspreken zal maar kunnen eind 3^e trimester wegens te drukke schoolperiode op PIVA met opendeur- en infodagen.
- Zij en D. gaan zeker verder met de lijst aan de slag, het doel is een visie klaar te hebben tegen 1 september 2012 over het ondersteunen van leerlingen met ASS en het coachen van leerkrachten.
- Er is op PIVA een werkgroep ASS opgericht bestaande uit D., C., en een collega van het stedelijk onderwijs.
- Teksten en schoolreglement zijn niet automatisch afgestemd op het autistisch denken.
- C. past de formulering indien nodig aan voor de leerlingen met ASS, haar suggesties voor aanpassingen worden steeds aanvaard. De aanpassingen gaan hoofdzakelijk over het meer concreet maken en het verwijderen van overbodige informatie.
- Ze zal me op de hoogte houden van de stand van zaken op PIVA.
- Ze kijkt uit naar de officiële versie van de lijst met handleiding. Het is haar plan hier ook gebruik van te maken in andere scholen.

Begeleiding HHVM

Afspreken met de GONbegeleidster van HHVM leek in eerste instantie niet zo eenvoudig. Telefonisch liepen we elkaar mis, en uiteindelijk lukte het dan toch per mail en vervolgens per GSM. J. toonde zeker interesse voor de resultaten en de vragenlijst. En nodigde me uit naar het HHVM.

Ik stuurde haar op voorhand de resultaten door zodat ze die al eens kon doornemen.

Ook zij bracht de leerlingbegeleidster A. van het HHVM op het hoogte van mijn komst. A. kon er in het eerste gesprek niet bij zijn, maar ging zich vrijhouden voor het tweede gesprek.

Bij het eerste gesprek komt J. me tegemoet aan de schoolpoort. De school is nogal een doolhof en we lopen naar het leraarslokaal. Het GON-lokaal is te klein, en de leraarskamer is rustig. Het is me meteen duidelijk dat zij een heel andere persoonlijkheid heeft dan C. van PIVA. Waar C. zeer uitbundig enthousiast is en ik het idee heb dat ik moet afremmen, is J. zeer geïnteresseerd en nieuwsgierig op een rustige en afwachtende manier.

Ik stel me voor, spreek over de percentages en betrouwbaarheidsintervallen, en dan blijkt dat J. de resultaten niet goed heeft kunnen afdrukken omdat ze een naar eigen zeggen "gekke" versie van Excel heeft. Ik geef haar mijn afgedrukte versie, en zal haar een pdf-versie doorsturen die ze wel kan afdrukken. Door haar zeer lieve en geduldige uitstraling word ik in een leiders/helpende positie geduwd (Leary Boven-Samen en Samen-Boven). Ze vertelt dat ze niet op de hoogte is van maatregelen voor leerlingen met ASS op het HHVM, maar dat de school van nature zeer ASS-vriendelijk is. Hierdoor trekt het HHVM ook veel leerlingen met ASS aan. Ze vindt de vragenlijst ook heel bruikbaar als inspiratiebron en werkinstrument om te werken met jongeren met ASS. Ze staat ook versteld van de vraag naar tegemoetkomingen die de ouders "maar" stellen.

Resultaat van het eerste gesprek:

- We maken een afspraak met de leerlingbegeleidster A. voor de volgende week.
- Tijdens het gesprek met de leerlingbegeleidster zullen we proberen te kijken hoever het HHVM staat wat betreft ASS-vriendelijkheid en met welke maatregelen de school aan de slag kan en wil.

J. heeft het tweede gesprek goed voorbereid. J. heeft 2 pagina's gekopieerd uit de bundel die de school hanteert met maatregelen voor de leerlingen met leer- of ontwikkelingsstoornissen. Voorheen beschikte ze hier niet over, door na te vragen heeft ze het gekregen. Persoonlijk vind ik dit eerder raar, betekent dit dat school er van uitgaat dat een GON-begeleidster uit zichzelf weet wat er op school is, of prefereert men alles mondeling te communiceren? Een feit is dat volgens J. de school op het vlak van zorg voor leerlingen met ASS zeer ver staat en dat de samenwerking vlot verloopt. Uit ons verdere gesprek zal blijken dat het HHVM inderdaad ASS-vriendelijk is van aanpak. De leerlingbegeleidster A. geeft in eerste instantie aan weinig tijd te hebben, maar ze zal zich toch even vrij maken. Ik probeer de tijd zo efficiënt mogelijk te gebruiken (Leary Samen-Boven). De

resultaten van de bevraging interesseren haar. We overlopen ze en toetsen ze aan de maatregelen uit de bundel van de school. Ik kan niet anders dan de school complimenteren, de belangrijkste maatregelen maken reeds deel uit van hun beleid (Leary Samen-Onder). Ondertussen valt het me op dat A. toch wel tijd heeft voor dit gesprek want ze geeft op geen enkel moment aan ze verder moet werken aan iets anders. Hieruit besluit ik voor mezelf dat ze het toch de moeite waard vindt. Er is bereidheid tot luisteren en in vraag stellen van de (volledigheid) van de eigen maatregelen.

Resultaat van het tweede gesprek:

- Op het vlak van maatregelen zullen 4 nieuwe maatregelen toegevoegd worden aan de bestaande:
 - Het zou mijn kind helpen bij presentaties en voordrachten als hij/zij zeker aan beurt komt op de geplande dag
 - Het zou mijn kind helpen als bij een gegeven opdracht duidelijk is hoeveel tijd mijn kind heeft om de opdracht uit te voeren
 - Het zou mijn kind helpen bij groepswork als de leerkracht een duidelijke rol- of werkverdeling opstelt
 - Het zou mijn kind helpen bij groepswork als de leerkracht de groepsverdeling maakt

De bestaande maatregelen voor leerlingen met ASS op het HHVM:

Tips om hier als leerkracht mee om te gaan

→ taal en communicatie

- Trek eerst de aandacht, zorg dat de II je kan zien
- Spreek de II persoonlijk aan als een klassikale of groepsinstructie niet door hem/haar wordt opgevolgd
- Laat eerst afwerken waarmee de II bezig is
- Gebruik concrete taal ipv figuurlijk en dubbelzinnig taalgebruik
- Gebruik korte zinnen en geef eenduidige opdrachten, één voor één
- Vertraag je communicatiesnelheid. Geef bedenktijd.
- Vermijd vage, open vragen ("Waarom doe je dat?")
- Verwacht niet dat de II uit non-verbale taal emoties zal afleiden
- Stimuleer en beloon, m.a.w. spreek positieve taal
- Wees rechtlijnig
- Tracht camouflage- of imitatiegedrag te doorprikken

→ leerstofverwerking

- Gebruik stappenplannen en checklijsten voor complexe taken die weerkeren
- Bied zoveel mogelijk structuur ipv een sterk wisselende en onvoorspelbare organisatie

→ organisatie van klasactiviteiten

- "working apart together"-systeem tijdens groepswork (=individueel werken aan afgebakend deeltje van het groepswork)
- Plaats in de klas van waaruit overzicht mogelijk is met weinig prikkels

→ sociale activiteiten

- Bied een afkoelplekje
- Vermijd om lege en vrije momenten zelf te laten invullen

Op het HHVM is er meer dan deze maatregelen. Er is ook reeds een ASS-bewuste, ASS-vriendelijke schoolorganisatie (preventieve basiszorg, fase 0)

- Tijdens de examens is er geen zorgklas zodat de leerlingen in hun vertrouwde eigen klas het examen kunnen afleggen. De vaste zitplaats mogen ze zelf kiezen.
 - Alle leerlingen die afgeven en een vraag open hebben gelaten worden hier attent op gemaakt.
 - Op het einde van het laatste lesuur van de dag is er een klassikaal moment voorzien om de boekentas te maken.
 - Kennismaking met de titularis voor/aan het begin van het schooljaar kan op aanvraag.
 - Tijdens de pauzes kunnen de leerlingen naar het sportveld, spelen tussen de struiken op het terrein, naar het computerlokaal of lezen in de bibliotheek.
 - Het terrein van de school is ruim en groen.
 - Elke klastitularis is 1 lesuur per week vrij geroosterd, en heeft dan een gesprek met de GON-begeleider indien nodig.
- Ik bezorg J. en A. een pdf-versie van de resultaten van de vragenlijst.
 - We spreken elkaar nog tijdens het 3^e trimester om de stand van zaken te bespreken en verder van gedachten te wisselen. Een concrete datum werd nog niet vastgelegd.

E-mail contact met J. op 27 april 2012:

- Het is niet zo eenvoudig J. te bereiken op haar GSM. Ik liet een berichtje na op haar voice-mail met de vraag of ze me kan contacteren over de stand van zaken op HHVM na ons laatste gesprek.
- Ze heeft per mail geantwoord "Ik denk dat er tot op heden nog niets mee gedaan is, daar de meeste dingen reeds zijn opgenomen in de werking. Ik herinner me nog wel dat A. een aantal zaken had genoteerd om deze bij op te nemen." Ze zette A. in cc en stelde de vraag of A. feedback kan geven.
- Tot op heden (5 mei 2012) heb ik nog geen verder antwoord gekregen.
- Ik ga A. later in het 3^e trimester persoonlijk telefonisch contacteren om naar de stand van zaken te informeren en te vragen of ik haar ergens bij kan helpen.

3.4 Evaluatie van de begeleiding van twee scholen

Mijn doelen voor de begeleiding van de scholen waren:

- 1) Sensibiliseren, indien nodig "bewijzen" met de resultaten van de bevraging
- 2) Complimenteren met de reeds aanwezige maatregelen indien mogelijk
- 3) Link leggen tussen de gevraagde maatregelen en de realiteit (haalbaarheid)
- 4) Aanpassingen teweegbrengen zodat er preventief gewerkt wordt (fase 0) eventueel aangevuld met (sticordi-)maatregelen voor ASS

Begeleiding PIVA

Op PIVA was sensibiliseren niet meer nodig, de school bleek immers zelf vragende partij naar hulp bij het ontwerpen van maatregelen voor hun leerlingen met ASS. Bij het overlopen van de populaire maatregelen konden we vaststellen dat er reeds heel wat in het niveau van de preventieve basiszorg waren opgenomen. De leerlingbegeleidster was ook zeer blij verrast dat "er niet zo heel veel gevraagd werd". De vraag van de leerlingen en ouders leek over het algemeen haalbaar en er was met niet zo heel grote inspanning aan tegemoet te komen. Doelen 2, 3 en 4 werden hier gerealiseerd.

Begeleiding HHVM

Bij het HHVM staat men blijkbaar al heel ver in het begeleiden van leerlingen met ASS. Echt sensibiliseren was dus ook hier niet nodig. Bij deze begeleiding was complimenteren zeker aan de orde en dat heb ik dan ook gedaan. Aan hun bestaande maatregelen werden 4 maatregelen toegevoegd. De schoolomgeving en –cultuur lijkt me al vrij ASS-vriendelijk. Doelen 2 en 4 werden hier gerealiseerd, en in mindere mate 3 wegens minder aan de orde.

3.5 Reflectie

Antwoord op aanvankelijke hulpvraag?

"Wat zijn de reële noden van ondersteuning van jongeren met ASS in het secundair onderwijs? Hoe kan er voor gezorgd worden dat deze geïntegreerd worden in het zorgbeleid van de gastschool?"

De bedoeling van dit praktijkverslag was te onderzoeken wat de reële noden zijn met als doel:

Op schoolniveau streven naar een ASS-vriendelijke organisatie en schoolsfeer (preventieve basiszorg, fase 0).

In uitbreiding daarop kunnen om tegemoet te komen aan de specifieke behoeften van leerlingen met ASS aanvullend (sticordi-)maatregelen toegepast worden (verhoogde zorg, fase 1).

Soms is er begeleiding op maat nodig en moeten deze nog aangevuld en/of aangepast worden met concrete informatie over de specifieke noden van een specifieke leerling vanuit de GON-begeleider, ouders of leerling zelf (uitbreiding van zorg, fase 2).

De bedoeling is letterlijk een brede preventieve basiszorg te implementeren, ASS-vriendelijk, zodat er minder (sticordi-)maatregelen voor ASS nodig zijn op het niveau van de verhoogde zorg en enkel de zeer specifieke (persoonlijke) behoeften moeten opgevangen worden door de GON.

Figuur 2: Zorgcontinuüm
bron: PRODIA

Ik geloof dat op basis van de resultaten van de enquête meer scholen geneigd zullen zijn een visie op zorg voor leerlingen met ASS te ontwikkelen. De behoeften voor het merendeel van de leerlingen met ASS zijn nu zeer concreet in kaart gebracht en dus kan er ook zeer concreet op in gespeeld worden.

De vragenlijst met bijhorende percentages kan een leidraad zijn voor visiegroepen binnen scholen om:

- Te toetsen waar men als school (al) staat
- Maatregelen te selecteren om in te voeren binnen de school

Tevens kan de vragenlijst gebruikt worden om bij een individuele leerling de specifieke noden na te gaan.

Eigen groeiproces

Eén van mijn grootste bekommernissen was of ik wel voldoende inzicht zou hebben in ASS en bijkomende aspecten. Als ik mensen zou bevragen en nadien in gesprek zou gaan met GON-begeleiders en leerlingbegeleiders over de noden van jongeren met ASS, dan had ik toch kennis nodig over het onderwerp. Door te lezen en me te informeren denk ik wel over enige inzichten te beschikken, ook de resultaten van de enquête verklaarden achteraf gezien veel. Eén van de ouders heeft me een zeer groot compliment gegeven door op de enquête bij de opmerkingen het volgende te schrijven:

“Dank u voor de vragenlijst, het type van vraagstelling getuigt van een grote kennis over het probleem van ASS.”

Dit heeft me enorm blij gemaakt...

Door verder na te denken over bestaande maatregelen voor leerlingen met leer- en ontwikkelingsstoornissen ben ik beginnen twijfelen over het woord sticordi-maatregelen. Eigenlijk vind ik dat maatregelen voor leerlingen met ASS het best anders genoemd worden. Wanneer een leerling dyscalculie heeft, dan kan zijn of haar “handicap” grotendeels weggenomen worden door passende sticordi-maatregelen. Een leerling met ASS daarentegen zal met passende maatregelen nog steeds in grote mate een handicap hebben die niet steeds opmerkbaar is voor de leerkracht. Naar mijn mening is het algemeen in de perceptie van leerkrachten zo dat sticordi-maatregelen de handicap weg nemen, maar dit is zeker niet het geval bij ASS. Een nieuwe naam bedenken blijkt inmiddels niet zinvol vermits in het voorontwerp van het nieuwe onderwijsdecreet XXII (2011, p. 5) de term sticordi-maatregelen wettelijk mogelijk verankerd wordt:

“een decretale verankering van handelingsgericht werken (HGW) en stimulerende, compenserende, remediërende, differentiërende en dispenserende maatregelen (STICORDI) in de opdrachtbepaling van het gewoon onderwijs;”

Het decreet is nog niet van toepassing, er is wel een eerste principiële goedkeuring door de Vlaamse Regering op 2 maart 2012. Dit maakt dat het zeker geen goed idee zou zijn een andere naam te gebruiken dan sticordi-maatregelen.

Als ik voor mezelf probeer na te gaan welke competenties wel of niet bereikt werden kom ik tot het volgende:

3. Partner van ouders, leerlingen en een ruim team van betrokkenen uit de omgeving van de leerling met specifieke onderwijsnoden, vanuit een maatschappelijke verbondenheid		
KERNCOMPETENTIE	INTEGRATIENIVEAU	EXPERTNIVEAU
3.1. In de samenwerking model staan voor een realistische en emancipatorische begeleiding	<p>Dromen en toekomstplannen beluisteren die ouders voor hun kinderen koesteren</p> <p>Erkennen en waarderen van het geloof dat ouders tonen in de mogelijkheden van hun kind</p> <p>Een positieve kijk hebben op de eigen inbreng van ouders en leerlingen</p> <p>In het schoolteam opkomen voor de mening van de ouders en de leerling</p> <p>Informatie kennen en ter beschikking stellen omtrent schooleigen procedures, netwerken en andere vormen van ondersteuning</p>	<p>Actief op zoek gaan naar alle partijen die een rol kunnen spelen in de begeleiding op langere termijn</p>
3.2 Planmatig werken aan ouderbetrokkenheid en ouder-participatie	Moeilijk bereikbare ouders betrekken bij de klaswerking bevraging naar noden.	Diversiteit van de ouders benutten
3.4 Constructief samenwerken met het hulpverleningsnetwerk (welzijn, gezondheid..)	<p>Initiatief nemen in de samenwerking met ouders van leerlingen met speciale noden</p> <p>De inbreng van de teamleden (paramedici, vakcollega's, ondersteuners en anderen) beluisteren en integreren in de afspraken en aanpak</p>	Een gesprek en een groep leiden bij overleg (klassenraden, multidisciplinair overleg, informele contacten)
4. Coach van collega's en coördinator van beleidsondersteunende maatregelen bij de implementatie van het planmatig handelen op klas- en schoolniveau		
KERNCOMPETENTIE	INTEGRATIENIVEAU	EXPERTNIVEAU
4.1. Ruime coachingvaardigheden ontwikkelen en collegiale ondersteuning bieden	<p>Aansluiten bij de opvattingen, ervaringen, kennis en vaardigheden van de betrokken scholen, leerkrachten en andere partijen m.a.w. vertrekken vanuit de beginsituatie van de school</p> <p>Zicht hebben op de krachten en</p>	Gepast inspelen op krachten en weerstanden bij veranderingsprocessen in meerdere schoolteams

	<p>weerstand bij veranderingsprocessen in een schoolteam en hierop gepast inspelen.</p> <p>Gegevens verzamelen als basis voor een goede beeldvorming van de schoolsituatie en/of leerkracht(en) en de noden op niveau van de leerkracht/schoolniveau.</p>	
4.2. Beleidsondersteuning bieden met betrekking tot onderwijsvernieuwing, projecten en schoolvisie	Een constructieve bijdrage leveren in het (her)formuleren van schoolvisie en onderwijsvernieuwingprojecten	

Ik ben heel tevreden met de ervaring die ik opgedaan heb, en vond het zeer verrijkend. Ik hoop dat er zich in de toekomst kansen voordoen om wat ik leerde uit dit praktijkverslag toe te passen.

In dit praktijkverslag heb ik de kwaliteiten die ik als persoon, wiskundige, en leerkracht bezit samengebracht met wat ik leerde tijdens de banaba-opleiding. Dit werd verder aangevuld met inzichten die me werden aangereikt door mijn coach, mijn begeleider vanuit van Jonghelinckshof en literatuur. Dit alles samen resulteerde in dit praktijkverslag. Ik heb mijn inlevingsvermogen, analytische denken en wiskundige achtergrond kunnen toepassen in zorg voor leerlingen. Dit was voor mij een nieuwe ervaring.

Op de school waar ik lesgeef, ben ik tot nog toe niet betrokken bij het ontwikkelen van visie of pedagogische aanpak. Ik heb nu wel het gevoel dat ik iets te bieden heb, en zal wanneer de gelegenheid zich voordoet niet aarzelen om me te engageren. Na dit praktijkverslag en de banaba-opleiding beschik ik over een brede basiskennis over het herkennen van, onderkennen van en tegemoetkomen aan specifieke onderwijsbehoeften van jongeren.

Samenwerking met GON Jonghelinckshof

Ik ben zeer positief over de samenwerking met Jonghelinckshof. Ik heb het gevoel dat we op elkaar konden rekenen, gemaakte afspraken werden ook goed opgevolgd. Ellen die me begeleidde vanuit Jonghelinckshof was steeds bereid vragen te beantwoorden of af te spreken. Zij coördineerde de medewerking van de GON-begeleiders, ook dit verliep volgens de planning.

Dankzij deze vlotte samenwerking heb ik ook de vooropgestelde planning en deadlines kunnen halen.

Ellen zal de resultaten van de bevraging en percentages meenemen naar het overleg autisme in Brussel. Ze ziet hier veel nut in en denkt dat dit zelfs een bijdrage kan leveren tot een visie op ASS in het buitengewoon onderwijs.

De resultaten zal ik nog in een handleiding gieten met een duidelijk vermelding van

- de precieze betekenis van de gegevens (inhoud)
- het doel
(toetsing of bevraging van maatregelen voor ASS in het secundair onderwijs, op schoolniveau: wat doen we al/waar staan we? of individueel: wat werkt? + eventueel maatregelen optillen naar schoolniveau)
- de werkwijze om met deze gegevens aan de slag te gaan

Via de GON-begeleiders proberen we de resultaten te verspreiden naar de verschillende scholen en ook naar de scholengemeenschappen.

Ellen nodigde me ook uit om binnenkort de resultaten te komen voorstellen voor de GON-begeleiders op Jonghelinckshof. Op deze uitnodiging ga ik graag in.

Nog werk aan de winkel

Bij het laatste coachgesprek maakte mijn coach Jana me bewust van het feit dat de scholen misschien wat te snel zeggen of veronderstellen dat bv. hun schoolreglement of afspraken voor de examenreeks ASS-vriendelijk geformuleerd is. Misschien heb ik me wat laten meeslepen in de positieve gesprekken op beide scholen en zag ik het wat te rooskleurig? Om hier een antwoord op te krijgen ga ik 2 dingen ondernemen:

- zeer concreet hiernaar informeren bij de resp. GON-begeleiders
- bij het 3^e gesprek op de scholen navragen of de invulling van een maatregel afgestemd is op het autistisch denken.

De handleiding met resultaten zal ik zoals beloofd bezorgen aan de scholen die ik bevraagde naar hun sticordi-maatregelen. Dit is al een eerste aanzet voor het verspreiden van de resultaten. Misschien gaan deze scholen hier ook wel mee aan de slag...

In dit praktijkverslag worden suggesties voor maatregelen geformuleerd, samen met hun relevantie op basis van onderzoek. Het is nu aan scholen om er zelf mee aan de slag te gaan. De resultaten van dit werk kunnen hierbij gebruikt worden als aanzet voor de ontwikkeling van een zorgbeleid met visie voor leerlingen met ASS in het secundair onderwijs.

Lijst met afkortingen

ASS	Autismespectrumstoornis
GON	Geïntegreerd Onderwijs
KOCA	Koninklijk Orthopedagogisch Centrum Antwerpen
OKAN	OnthaalKlas voor Anderstalige Nieuwkomers
STICORDI	stimulerend compenserend remediërend dispenserend
VVA	Vlaamse Vereniging Autisme
VVKSO	Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs

Literatuurlijst

- Baltussen, M., Clijisen, A., & Leenders, Y. (2003). Leerlingen met autisme in de klas. Een praktische gids voor leerkrachten en intern begeleiders. Opgeroepen op december 15, 2011, van Landelijk Netwerk Autisme:
<http://www.landelijknetwerkautisme.nl/index.php?pid=94>
- Edulex, SO 64. (2011, december 13). Structuur en organisatie van het voltijds secundair onderwijs. Opgeroepen op december 15, 2011, van Wetgeving en omzendbrieven voor het Vlaams onderwijs:
<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=9418>
- Gastmans, J. (2011, december 1). Autisme en leren leren, [voordracht]. Roosdaal.
- KOCA vzw. (sd). Informatiebundel Autisme & GON. Antwerpen.
- Kuipers, M. (2009, september 11). Tips voor docenten leerlingen met autisme in het voortgezet onderwijs. Opgeroepen op december 15, 2011, van Auticomm. autisme & communicatie:
<http://www.auticomm.nl/docs/pdf/Tips%20voor%20docenten%20voortgezet%20onderwijs%20-%20auticomm.pdf>
- PedaGOgische begeleidingsdienst. (2003, maart 14). Leerstoornissen-dyslexie-aanbevelingen voor de school. Opgeroepen op december 10, 2011, van
<http://pbd.gemeenschapsonderwijs.net/so/>:
<http://pbd.gemeenschapsonderwijs.net/so/09leerstoornissen.pdf>
- Prodia. (sd). Zorgcontinuüm. Opgeroepen op december 15, 2011, van Prodiagnostiek:
http://www.prodiagnostiek.be/w_denkkaders_continuum_van_zorg.php
- Schokkaert, J. (2011, 10 27). Faxbericht betreffende dispenserende maatregelen voor leerlingen met leerproblemen. Opgeroepen op 04 29, 2012, van Diocesane Pedagogische Begeleidingsdienst:
http://www.dpbbbrugge.be/wiskunde/Dyscalculie/Dispensatie_brief_Jan_Schokkaert_november_2011.pdf
- Van Mullingen, W., Gielis, P., & Nieuwenbroek, A. (2001). Tussen thuis en school, over contextuele leerlingbegeleiding. Leuven: ACCO.
- Vercauteren, P. (2011). Ik kan zijn wie ik wil - opgroeien met autisme. Antwerpen: Houtekiet.
- Vermeulen, P. (2002). Voor alle duidelijkheid – Leerlingen met autisme in het gewoon onderwijs. Berchem: EPO.
- Vermeulen, P., & Degrieck, S. (2006). Mijn kind heeft autisme. Lannoo.

Voorontwerp van decreet betreffende het onderwijs XXII. (2011, 12 14). Memorie van Toelichting 14-12-2011/IF . Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap Onderwijs.

VRT Cultuur. (2011, oktober 11). Te Gek!?: Aflevering 2, De jeugd van tegenwoordig, [tv-reeks aflevering]. Canvas.

VRT Cultuur. (2011, november 8). Te Gek!?: Aflevering 6, Psychologisering, [tv-reeks aflevering]. Canvas.

VVA. (sd). Folders uit het info-pakket.

VVKSO, M-VVKSO-2003-033. (2010, april 29). Algemene Pedagogische Reglementering nr. 3, De delibererende klassenraad op het einde van het schooljaar. Opgeroepen op december 10, 2011, van <http://ond.vvkso-ict.com/vvksosites/upload/2003/M-VVKSO-2003-033.pdf>

VVKSO, M-VVKSO-2007-027. (2007, juni 06). Leerlingen met leerstoornissen in het secundair onderwijs. Opgeroepen op december 10, 2011, van <http://ond.vvkso-ict.com/vvksosites/UPLOAD/2007/M-VVKSO-2007-027.pdf>

VVKSO, M-VVKSO-2010-036. (2010, augustus 19). Algemene Pedagogische Reglementering nr.2: De begeleidende klassenraad in de loop van het schooljaar. Opgeroepen op december 2011, 10, van <http://ond.vvkso-ict.com/vvksosites/upload/2010//M-VVKSO-2010-036.pdf>

Bijlagen

Bijlage 1: Bevraging secundaire scholen naar maatregelen

Bevraging secundaire scholen naar huidige situatie (STICORDI) maatregelen voor leerlingen met een specifieke onderwijsbehoefte

Naam school:	<input type="text"/>
Contactpersoon + functie:	<input type="text"/>
Adres:	<input type="text"/>

Algemene maatregelen

1. Wij hebben op school maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoefte.	☐ ja ☐ nee
2. Wij hebben op school aparte maatregelen opgesteld voor elke leer- of ontwikkelingsstoornis die bij ons voorkomt.	☐ ja ☐ nee
3. Wij hebben maatregelen voor leerlingen met: ☐ ADD ☐ Dyspraxie ☐ ADHD ☐ Ex-OKAN ☐ Afasie ☐ Hoogbegaafdheid ☐ ASS ☐ NLD ☐ Dyslexie ☐ Syndroom van Gilles de la Tourette ☐ Dysorthografie ☐ Slechthorend of doof ☐ Dyscalculie ☐ Slechtziend of blind ☐ Andere: ... <input type="text"/>	
4. We hebben maatregelen in de: ☐ eerste graad ☐ tweede graad ☐ derde graad	
5. Onze maatregelen zijn hetzelfde in alle graden.	☐ ja ☐ nee
6. Onze maatregelen zijn hetzelfde in ASO, BSO, KSO, TSO.	☐ ja ☐ nee
7. Onze maatregelen zijn afhankelijk van de studierichting.	☐ ja ☐ nee

<p>8. Onze maatregelen zijn opgesteld door:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Externen ☐ Directie ☐ Pedagogisch team ☐ Graad- of interne coördinator ☐ Zorgcoördinator ☐ Leerlingbegeleider ☐ Vakwerkgroepen ☐ Vakleerkrachten <p>☐ Andere: ... <input type="text"/></p>	
<p>9. Op onze school wordt gebruik gemaakt van handelingsgericht werken (HGW) voor het bepalen van de maatregelen.</p>	<p>☐ ja ☐ nee</p>

Toegepaste maatregelen

<p>10. De maatregelen worden aan een leerling toegekend</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Bij vermoeden ☐ Op vraag van de ouders ☐ Op vraag van de klassenraad ☐ Op vraag van de titularis ☐ Op vraag van de leerlingbegeleider of zorgleerkracht ☐ Na een gemotiveerd verslag <p>☐ Andere: ... <input type="text"/></p>	
<p>11. De maatregelen worden gepersonaliseerd.</p>	<p>☐ ja ☐ nee</p>
<p>12. Toegekende maatregelen gelden voor een leerling automatisch ook de volgende schooljaren.</p> <p>Indien niet, wie beslist over het al dan niet toekennen?</p> <p><input type="text"/></p>	<p>☐ ja ☐ nee</p>

13. Wie is op de hoogte van de maatregelen voor een bepaalde leerling?

- Directie
- Graad- of interne coördinator
- Zorgcoördinator
- Leerlingbegeleider
- Titularis
- Alle vakleerkrachten van de leerling
- Alle leerkrachten op school

Andere: ...

Tevredenheid

14. Bent u tevreden met de huidige maatregelen op uw school?	☐ ja ☐ nee
15. Is er nood om sommige maatregelen verder te verfijnen?	☐ ja ☐ nee
Indien ja, welke?	
<input type="text"/>	

Resultaten bevraging

16. Wenst u het overzicht van de resultaten van deze bevraging te ontvangen?	☐ ja ☐ nee
17. Binnen deze studie is er ook een bevraging specifiek naar maatregelen voor leerlingen met ASS. Wenst u het resultaat van die bevraging te ontvangen?	☐ ja ☐ nee

Indien ja, e-mailadres:

Indien u nog verdere opmerkingen heeft, kan u die hier noteren:

Hartelijk dank voor uw medewerking. Gelieve de ingevulde enquête op te slaan en vervolgens terug te sturen naar: kathleen.kuypers@studm.lessius.eu

Bijlage 2: Enquête over ondersteuningsbehoeften van leerlingen met ASS in het secundair onderwijs

**BEVRAGING NAAR REËLE NODEN VAN
JONGEREN MET ASS IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS**

Algemene gegevens:

Naam school:

Gemeente school:

Studiejaar:

Studierichting:

Onderstaande vragen kunnen beantwoord worden door één of meerdere passende vakjes aan te kruisen. Indien "niet van toepassing" laat u de vraag open.

Schoolorganisatie

Het zou mijn kind helpen als bij de overgang naar nieuwe school of campus

vooraf een bezoek aan de school/campus mogelijk is om de omgeving (gebouwen, speelplaats, klas, ...) te verkennen

andere:

Het zou mijn kind helpen als hij/zij voor de start van een nieuw schooljaar

kennis kan maken met de klastitularis

de namen van de vakleerkrachten kent

de samenstelling van de klasgroep kent

de regels en afspraken op papier krijgt

de organisatie van de eerste schooldagen op papier krijgt

andere:

Het zou mijn kind praktisch helpen als hij/zij:

beschikt over een locker in de buurt van het eigen lokaal

aan het begin van elke periode (schooljaar, trimester, ...) een overzicht krijgt van alle grote taken

wijzigingen in het uurrooster, lokaalwijzigingen, ... tijdig en schriftelijk krijgt

een fotolijst heeft van zijn/haar leerkrachten

een plattegrond heeft van de lokalen op school

een plattegrond heeft van de plaatsen van de rijen op de speelplaats

andere:

Het schoolleven

Het zou mijn kind algemeen helpen als hij/zij:

- een vertrouwenspersoon heeft op school
- mag e-mailen naar zijn/haar vertrouwenspersoon
- een medeleerling als buddy heeft
- de toestemming heeft de klas tijdens de les te verlaten om een time-out plek of "rustig lokaal" op te zoeken
- gebruik mag maken van stappenplannen voor sociale of organisatorische situaties die weerkeren
- andere:

Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij pauzes en speeltijden

- na een pauze vroeger naar het leslokaal mag
- voor een pauze het lokaal vroeger of later mag verlaten
- tijdens de speeltijden naar een "rustig lokaal" mag
- andere:

Het zou mijn kind helpen als hij/zij tijdens de middagpauze

- zijn/haar lunch op een andere plek dan de eetzaal mag gebruiken binnen de school
- andere:

In de klas

Het zou mijn kind helpen als het leslokaal

- sober ingericht is zonder veel versiering of posters
- andere:

Het zou mijn kind helpen als zijn/haar zitplaats in de klas

- een vaste plaats is gekozen door de leerkracht
- een zelfgekozen vaste plaats is
- naast een vaste medeleerling is
- een bank apart is
- gedurende het hele schooljaar onveranderd blijft
- andere:

Het zou mijn kind helpen als nota's

- mogen genomen worden op een laptop
- nagekeken worden door de leerkracht op volledigheid en juistheid
- van medeleerlingen gekopieerd mogen worden
- aangevuld worden met foutloze kopieën van invulbladen

andere:

Het zou mijn kind helpen als bij een gegeven opdracht

- duidelijk is hoeveel tijd mijn kind heeft om de opdracht uit te voeren
- duidelijk is wat mijn kind moet doen als hij/zij klaar is met de opgave
- duidelijk is wat mijn kind moet doen als hij/zij de opdracht niet begrijpt
- figuurlijke taal aangevuld wordt met letterlijke betekenis
- gezegd wordt wat mijn kind moet doen, in plaats van dat er gezegd wordt wat hij/zij niet mag/moet doen

andere:

Het zou mijn kind helpen als bij een klassikale mondelijke opdracht

- mijn kind apart bij naam aangesproken wordt
- een samengestelde opdracht in enkelvoudige deelopdrachten opgesplitst wordt
- de opdracht ook op bord geschreven wordt

andere:

Het zou mijn kind helpen als bij een schriftelijke opdracht

- de opdrachten duidelijk genummerd zijn
- de werkbladen met de opdrachten een vaste structuur hebben
- de werkbladen met de opdrachten sober opgesteld zijn zonder versieringen
- duidelijk het begin en einde van elke opdracht aangeduid zijn

andere:

Het zou mijn kind helpen als bij een luisteropdracht

- de tekst op voorhand doorgelezen mag worden
- de tekst tijdens de luisteropdracht ter beschikking is om mee te lezen

andere:

Het zou mijn kind helpen als de leerkracht

- de agenda van mijn kind elke les controleert
- expliciet onderscheid maakt tussen van hoofd- en bijzaken in de leerstof
- expliciet de verbanden formuleert tussen begrippen en de verschillende onderdelen van de leerstof
- expliciet de vertaling maakt voor het toepassen van leerstof of vaardigheden in andere vakken of situaties
- de mondeling gegeven hints tijdens de les over mogelijke examenvragen expliciet noteert of laat noteren
- regelmatig bij mijn kind navraagt hoe het verloopt, en niet wacht op een hulpvraag van mijn kind uit
- bij uitzonderingen op de schoolafspraken of regels een verklaring geeft aan mijn kind over het waarom
- andere:

Het zou mijn kind helpen als hij/zij gebruik mag maken van hulpmiddelen (indien dit voor de beoogde leerdoelen geen probleem vormt)

- rekenmachine
- formuleblad
- leerstofoverzicht
- checklijsten of stappenplannen voor complexe taken
- andere:

Het zou mijn kind helpen bij groepswork als

- de leerkracht een duidelijke rol- of werkverdeling opstelt
- mijn kind steeds met dezelfde klasgenoten mag samenwerken
- er gebruik gemaakt wordt van "working apart together", waarbij ieder apart een welomlijnde taak heeft, en de resultaten samengevoegd worden
- andere:

Het zou mijn kind helpen als hij/zij enkel een oefening aan bord moet maken

- als hij/zij dit wil
- nadat hij/zij hiervoor voorbereidingstijd heeft gekregen
- nadat de leerkracht deze eerst heeft nagekeken
- andere:

Het zou mijn kind helpen als hij/zij enkel luidop moet voorlezen

- als hij/zij dit wil
- nadat hij/zij hiervoor voorbereidingstijd heeft gekregen

andere:

Het zou mijn kind helpen bij presentaties en voordrachten als hij/zij

- op voorhand mag bepalen als hoeveelste hij/zij aan de beurt komt
- zeker aan beurt komt op de geplande dag
- gebruik mag maken van een powerpoint- of prezipresentatie
- bijgestaan wordt door een medeleerling om objecten of prenten te tonen
- dit samen mag doen met een medeleerling

andere:

Het zou mijn kind helpen bij kring- of klasgesprekken als

- een voorwerp wordt doorgegeven om de beurtrol te visualiseren
- hij/zij bij kring- of klasgesprekken niet verplicht is te spreken of actief deel te nemen

andere:

Het zou mijn kind helpen tijdens de les lichamelijke opvoeding als

- fysiek contact wordt vermeden
- de groepen bij groepssporten door de leerkracht worden ingedeeld
- de groepen bij groepssporten vast zijn
- hij/zij niet verplicht is te douchen achteraf
- hij/zij geluidsdempende oordopjes mag gebruiken
- hij/zij gebruik mag maken van een time-out moment om zich even terug te trekken

andere:

Huistaken

Het zou mijn kind helpen bij het inleveren van huistaken als hij/zij

- beperkt uitstel kan krijgen van de inleverdatum
- ze steeds op een vast moment van de dag en plaats moet inleveren

andere:

Het zou mijn kind helpen als bij boekbesprekingen

- de keuze van het boek vrij is
- de opgave de vorm heeft van een reeks concreet te beantwoorden vragen
- de opgave het minimale en maximale aantal regels of pagina's (voor elk onderdeel) vermeldt
- andere:

Het zou mijn kind helpen als bij werkstukken

- de keuze van het onderwerp vrij is
- de opgave de vorm heeft van een reeks concreet te beantwoorden vragen
- de opgave het minimale en maximale aantal regels of pagina's (voor elk onderdeel) vermeldt
- andere:

Uitstappen

Het zou mijn kind bij een uitstap helpen als hij/zij

- een vertrouwenspersoon (leerkracht of medeleerling) heeft
- met gsm naar huis mag bellen wanneer hij/zij hier behoefte toe heeft
- op de bus oordopjes mag gebruiken, of naar een mp3-speler mag luisteren
- andere:

Het zou mijn kind helpen als hij/zij op voorhand een schriftelijke en gedetailleerde beschrijving krijgt van

- het verloop van de uitstap
- het onderwerp van de uitstap
- wie (klassen, leerkrachten) er mee op uitstap gaat
- andere:

Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij een uitstap met overnachting

- niet verplicht is te overnachten
- inspraak heeft bij de kamerverdeling
- ingedeeld wordt in een kleine groep
- op voorhand weet met wie hij/zij de kamer moet delen
- bij overnachting een eigen eenpersoonskamer krijgt
- andere:

Evaluatie bij toetsen en examens

Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij

- een toets onmiddellijk bij de start van een lesuur moet afleggen, niet op het einde
- op voorhand beschikt over een schriftelijk leerstofoverzicht van alle vakken
- de examens mag spreiden in de tijd in overleg met de leerkrachten
- maar 1 vak per dag af te leggen heeft
- er tussen 2 examens van een verschillend vak af te leggen op dezelfde dag steeds een pauze is
- deze mag afleggen in een aparte zorgklas
- in de zorgklas steeds dezelfde toezichters heeft
- het lokaal even mag verlaten
- een mondeling examen schriftelijk mag afleggen
- een schriftelijk examen mondeling mag afleggen
- het schriftelijk examen op een laptop mag afleggen
- de zitplaats in het examenlokaal mag kiezen
- andere:

Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)

- de vragen concreet en ondubbelzinnig geformuleerd zijn
- de vragen niet mondeling maar steeds schriftelijk worden gegeven
- de lay-out overzichtelijk is met een duidelijk lettertype, ruime regelafstanden
- elk examen gebruik maakt van dezelfde lay-out
- op elke pagina slechts 1 vraag staat
- bij elke vraag aangegeven staat of het een theorie- of toepassingsvraag is
- bij elke vraag aangegeven staat op hoeveel punten die gequoteerd wordt
- bij elke vraag aangegeven staat hoe lang het antwoord is dat verwacht wordt
- bij elke vraag aangegeven staat of het basis-, uitbreidings-, of verdiepingsleerstof is
- de vragen in chronologische volgorde staan
- de theorievragen bij elkaar en de toepassingsvragen bij elkaar staan
- er geen meerkeuzevragen gesteld worden
- een dictee vervangen wordt tot een invuldictee
- andere:

Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens

- meer tijd krijgt
- oordopjes mag dragen
- vraag per vraag krijgt i.p.v. alles tegelijk
- de vragen mag laten voorlezen door de leerkracht
- de vragen mag laten herformuleren door de leerkracht
- de luisteropdrachten voor de taalvakken vooraf mag beluisteren
- zijn/haar antwoorden mondeling mag toelichten
- verwittigd wordt wanneer hij/zij een vraag heeft opengelaten
- gebruik mag maken van een rekenmachine indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
- gebruik mag maken van een formuleblad indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
- gebruik mag maken van een stappenplan indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
- gebruik mag maken van een begrippenlijst indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
- gebruik mag maken van een woordenboek indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
- andere:

Het zou mijn kind helpen als bij de beoordeling

- ook punten gegeven worden voor opbouw, tussenstappen en de redenering, niet enkel op de einduitkomst
- de beoordeling opgesplitst is in basisleerstof en verdiepings- of uitbreidingsleerstof
- het gebruik van een eigen oplossingwijze bij toepassingen ook juist wordt gerekend mits die in principe correct is
- andere:

Eigen voorstellen of aanvullingen

**Hartelijk dank voor uw medewerking.
Gelieve de ingevulde enquête op te slaan en terug te sturen naar:
kathleen.kuypers@studm.lessius.eu**

Bijlage 3: Resultaten enquête over ondersteuningsbehoeften van leerlingen met ASS in het secundair onderwijs

estimated	min	max	
			<u>Schoolorganisatie</u>
89%	77%	95%	<u>Het zou mijn kind helpen als bij de overgang naar nieuwe school of campus</u>
13%	6%	26%	vooraf een bezoek aan de school/campus mogelijk is om de omgeving (gebouwen, speelplaats, klas, ...) te verkennen
			andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als hij/zij voor de start van een nieuw schooljaar</u>
67%	52%	79%	kennis kan maken met de klastitularis
38%	25%	52%	de namen van de vakleerkrachten kent
49%	35%	63%	de samenstelling van de klasgroep kent
62%	48%	75%	de regels en afspraken op papier krijgt
73%	59%	84%	de organisatie van de eerste schooldagen op papier krijgt
13%	6%	26%	andere:
			<u>Het zou mijn kind praktisch helpen als hij/zij:</u>
29%	18%	43%	beschikt over een locker in de buurt van het eigen lokaal
73%	59%	84%	aan het begin van elke periode (schooljaar, trimester, ...) een overzicht krijgt van alle grote taken
67%	52%	79%	wijzigingen in het uurrooster, lokaalwijzigingen, ... tijdig en schriftelijk krijgt
13%	6%	26%	een fotolijst heeft van zijn/haar leerkrachten
27%	16%	41%	een plattegrond heeft van de lokalen op school
9%	4%	21%	een plattegrond heeft van de plaatsen van de rijen op de speelplaats
7%	2%	18%	andere:
			<u>Het schoolleven</u>
			<u>Het zou mijn kind algemeen helpen als hij/zij:</u>
87%	74%	94%	een vertrouwenspersoon heeft op school
56%	41%	69%	mag e-mailen naar zijn/haar vertrouwenspersoon
42%	29%	57%	een medeleerling als buddy heeft
40%	27%	55%	de toestemming heeft de klas tijdens de les te verlaten om een time-out plek of "rustig lokaal" op te zoeken
47%	33%	61%	gebruik mag maken van stappenplannen voor sociale of organisatorische situaties die weerkeren
7%	2%	18%	andere:

estimated	min	max	
			<u>Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij pauzes en speeltijden</u>
4%	1%	15%	na een pauze vroeger naar het leslokaal mag
4%	1%	15%	voor een pauze het lokaal vroeger of later mag verlaten
29%	18%	43%	tijdens de speeltijden naar een "rustig lokaal" mag
9%	4%	21%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als hij/zij tijdens de middagpauze</u>
22%	13%	36%	zijn/haar lunch op een andere plek dan de eetzaal mag gebruiken binnen de school
11%	5%	23%	andere:
			<u>In de klas</u>
			<u>Het zou mijn kind helpen als het leslokaal</u>
24%	14%	39%	sober ingericht is zonder veel versiering of posters
9%	4%	21%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als zijn/haar zitplaats in de klas</u>
24%	14%	39%	een vaste plaats is gekozen door de leerkracht
29%	18%	43%	een zelfgekozen vaste plaats is
18%	9%	31%	naast een vaste medeleerling is
29%	18%	43%	een bank apart is
22%	13%	36%	gedurende het hele schooljaar onveranderd blijft
24%	14%	39%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als nota's</u>
20%	11%	34%	mogen genomen worden op een laptop
73%	59%	84%	nagekeken worden door de leerkracht op volledigheid en juistheid
18%	9%	31%	van medeleerlingen gekopieerd mogen worden
51%	37%	65%	aangevuld worden met foutloze kopieën van invulbladen
7%	2%	18%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als bij een gegeven opdracht</u>
71%	57%	82%	duidelijk is hoeveel tijd mijn kind heeft om de opdracht uit te voeren
44%	31%	59%	duidelijk is wat mijn kind moet doen als hij/zij klaar is met de opgave
84%	71%	92%	duidelijk is wat mijn kind moet doen als hij/zij de opdracht niet begrijpt
47%	33%	61%	figuurlijke taal aangevuld wordt met letterlijke betekenis
56%	41%	69%	gezegd wordt wat mijn kind moet doen, in plaats van dat er gezegd wordt wat hij/zij niet mag/moet doen
7%	2%	18%	andere:

estimated	min	max	
			<u>Het zou mijn kind helpen als bij een klassikale mondelinge opdracht</u>
31%	20%	46%	mijn kind apart bij naam aangesproken wordt
58%	43%	71%	een samengestelde opdracht in enkelvoudige deelopdrachten opgesplitst wordt
44%	31%	59%	de opdracht ook op bord geschreven wordt
7%	2%	18%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als bij een schriftelijke opdracht</u>
47%	33%	61%	de opdrachten duidelijk genummerd zijn
56%	41%	69%	de werkbladen met de opdrachten een vaste structuur hebben
42%	29%	57%	de werkbladen met de opdrachten sober opgesteld zijn zonder versieringen
51%	37%	65%	duidelijk het begin en einde van elke opdracht aangeduid zijn
9%	4%	21%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als bij een luisteropdracht</u>
38%	25%	52%	de tekst op voorhand doorgelezen mag worden
49%	35%	63%	de tekst tijdens de luisteropdracht ter beschikking is om mee te lezen
7%	2%	18%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als de leerkracht</u>
31%	20%	46%	de agenda van mijn kind elke les controleert
76%	61%	86%	expliciet onderscheid maakt tussen van hoofd- en bijzaken in de leerstof
47%	33%	61%	expliciet de verbanden formuleert tussen begrippen en de verschillende onderdelen van de leerstof
36%	23%	50%	expliciet de vertaling maakt voor het toepassen van leerstof of vaardigheden in andere vakken of situaties
69%	54%	80%	de mondeling gegeven hints tijdens de les over mogelijke examenvragen expliciet noteert of laat noteren
67%	52%	79%	regelmatig bij mijn kind navraagt hoe het verloopt, en niet wacht op een hulpvraag van mijn kind uit
56%	41%	69%	bij uitzonderingen op de schoolafspraken of regels een verklaring geeft aan mijn kind over het waarom
7%	2%	18%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als hij/zij gebruik mag maken van hulpmiddelen (indien dit voor de beoogde leerdoelen geen probleem vormt)</u>
31%	20%	46%	rekenmachine
33%	21%	48%	formuleblad
33%	21%	48%	leerstofoverzicht
69%	54%	80%	checklijsten of stappenplannen voor complexe taken
2%	0%	12%	andere:

estimated	min	max	
			<u>Het zou mijn kind helpen bij groepswork als</u>
80%	66%	89%	de leerkracht een duidelijke rol- of werkverdeling opstelt
18%	9%	31%	mijn kind steeds met dezelfde klasgenoten mag samenwerken
67%	52%	79%	er gebruik gemaakt wordt van "working apart together", waarbij ieder apart een welomlijnde taak heeft, en de resultaten samengevoegd worden
16%	8%	29%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als hij/zij enkel een oefening aan bord moet maken</u>
38%	25%	52%	als hij/zij dit wil
24%	14%	39%	nadat hij/zij hiervoor voorbereidingstijd heeft gekregen
16%	8%	29%	nadat de leerkracht deze eerst heeft nagekeken
7%	2%	18%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als hij/zij enkel luidop moet voorlezen</u>
27%	16%	41%	als hij/zij dit wil
24%	14%	39%	nadat hij/zij hiervoor voorbereidingstijd heeft gekregen
4%	1%	15%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen bij presentaties en voordrachten als hij/zij</u>
36%	23%	50%	op voorhand mag bepalen als hoeveelste hij/zij aan de beurt komt
78%	64%	87%	zeker aan beurt komt op de geplande dag
33%	21%	48%	gebruik mag maken van een powerpoint- of prezipresentatie
9%	4%	21%	bijgestaan wordt door een medeleerling om objecten of prenten te tonen
16%	8%	29%	dit samen mag doen met een medeleerling
7%	2%	18%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen bij kring- of klasgesprekken als</u>
11%	5%	23%	een voorwerp wordt doorgegeven om de beurtrol te visualiseren
49%	35%	63%	hij/zij bij kring- of klasgesprekken niet verplicht is te spreken of actief deel te nemen
4%	1%	15%	andere:

estimated	min	max	
			<u>Het zou mijn kind helpen tijdens de les lichamelijke opvoeding als</u>
13%	6%	26%	fysiek contact wordt vermeden
38%	25%	52%	de groepen bij groepssporten door de leerkracht worden ingedeeld
13%	6%	26%	de groepen bij groepssporten vast zijn
9%	4%	21%	hij/zij niet verplicht is te douchen achteraf
2%	0%	12%	hij/zij geluidsdempende oordopjes mag gebruiken
22%	13%	36%	hij/zij gebruik mag maken van een time-out moment om zich even terug te trekken
7%	2%	18%	andere:
			<u>Huistaken</u>
13%	6%	26%	Het zou mijn kind helpen bij het inleveren van huistaken als hij/zij beperkt uitstel kan krijgen van de inleverdatum
47%	33%	61%	ze steeds op een vast moment van de dag en plaats moet inleveren
7%	2%	18%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als bij boekbesprekingen</u>
27%	16%	41%	de keuze van het boek vrij is
67%	52%	79%	de opgave de vorm heeft van een reeks concreet te beantwoorden vragen
51%	37%	65%	de opgave het minimale en maximale aantal regels of pagina's (voor elk onderdeel) vermeldt
13%	6%	26%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als bij werkstukken</u>
18%	9%	31%	de keuze van het onderwerp vrij is
69%	54%	80%	de opgave de vorm heeft van een reeks concreet te beantwoorden vragen
49%	35%	63%	de opgave het minimale en maximale aantal regels of pagina's (voor elk onderdeel) vermeldt
4%	1%	15%	andere:
			<u>Uitstappen</u>
			<u>Het zou mijn kind bij een uitstap helpen als hij/zij</u>
42%	29%	57%	een vertrouwenspersoon (leerkracht of medeleerling) heeft
27%	16%	41%	met gsm naar huis mag bellen wanneer hij/zij hier behoefte toe heeft
22%	13%	36%	op de bus oordopjes mag gebruiken, of naar een mp3-speler mag luisteren
9%	4%	21%	andere:

estimated	min	max	
			<u>Het zou mijn kind helpen als hij/zij op voorhand een schriftelijke en gedetailleerde beschrijving krijgt van</u>
82%	69%	91%	het verloop van de uitstap
56%	41%	69%	het onderwerp van de uitstap
62%	48%	75%	wie (klassen, leerkrachten) er mee op uitstap gaat
4%	1%	15%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij een uitstap met overnachting</u>
7%	2%	18%	niet verplicht is te overnachten
53%	39%	67%	inspraak heeft bij de kamerverdeling
56%	41%	69%	ingedeeld wordt in een kleine groep
76%	61%	86%	op voorhand weet met wie hij/zij de kamer moet delen
4%	1%	15%	bij overnachting een eigen eenpersoonskamer krijgt
2%	0%	12%	andere:
			<u>Evaluatie bij toetsen en examens</u>
			<u>Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij</u>
53%	39%	67%	een toets onmiddellijk bij de start van een lesuur moet afleggen, niet op het einde
60%	45%	73%	op voorhand beschikt over een schriftelijk leerstofoverzicht van alle vakken
7%	2%	18%	de examens mag spreiden in de tijd in overleg met de leerkrachten
49%	35%	63%	maar 1 vak per dag af te leggen heeft
36%	23%	50%	er tussen 2 examens van een verschillend vak af te leggen op dezelfde dag steeds een pauze is
53%	39%	67%	deze mag afleggen in een aparte zorgklas
18%	9%	31%	in de zorgklas steeds dezelfde toezichters heeft
9%	4%	21%	het lokaal even mag verlaten
16%	8%	29%	een mondeling examen schriftelijk mag afleggen
22%	13%	36%	een schriftelijk examen mondeling mag afleggen
9%	4%	21%	het schriftelijk examen op een laptop mag afleggen
16%	8%	29%	de zitplaats in het examenlokaal mag kiezen
16%	8%	29%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)</u>
89%	77%	95%	de vragen concreet en ondubbelzinnig geformuleerd zijn
33%	21%	48%	de vragen niet mondeling maar steeds schriftelijk worden gegeven
53%	39%	67%	de lay-out overzichtelijk is met een duidelijk lettertype, ruime regelafstanden
38%	25%	52%	elk examen gebruik maakt van dezelfde lay-out
13%	6%	26%	op elke pagina slechts 1 vraag staat

estimated	min	max	
27%	16%	41%	bij elke vraag aangegeven staat of het een theorie- of toepassingsvraag is
24%	14%	39%	bij elke vraag aangegeven staat op hoeveel punten die gequoteerd wordt
42%	29%	57%	bij elke vraag aangegeven staat hoe lang het antwoord is dat verwacht wordt
18%	9%	31%	bij elke vraag aangegeven staat of het basis-, uitbreidings-, of verdiepingsleerstof is
40%	27%	55%	de vragen in chronologische volgorde staan
29%	18%	43%	de theorievragen bij elkaar en de toepassingsvragen bij elkaar staan
29%	18%	43%	er geen meerkeuzevragen gesteld worden
22%	13%	36%	een dictee vervangen wordt tot een invuldictee
11%	5%	23%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens</u>
36%	23%	50%	meer tijd krijgt
13%	6%	26%	oordopjes mag dragen
7%	2%	18%	vraag per vraag krijgt i.p.v. alles tegelijk
24%	14%	39%	de vragen mag laten voorlezen door de leerkracht
51%	37%	65%	de vragen mag laten herformuleren door de leerkracht
31%	20%	46%	de luisteropdrachten voor de taalvakken vooraf mag beluisteren
33%	21%	48%	zijn/haar antwoorden mondeling mag toelichten
53%	39%	67%	verwittigd wordt wanneer hij/zij een vraag heeft opengelaten
33%	21%	48%	gebruik mag maken van een rekenmachine indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
33%	21%	48%	gebruik mag maken van een formuleblad indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
36%	23%	50%	gebruik mag maken van een stappenplan indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
29%	18%	43%	gebruik mag maken van een begrippenlijst indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
20%	11%	34%	gebruik mag maken van een woordenboek indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
2%	0%	12%	andere:
			<u>Het zou mijn kind helpen als bij de beoordeling</u>
60%	45%	73%	ook punten gegeven worden voor opbouw, tussenstappen en de redenering, niet enkel op de einduitkomst
24%	14%	39%	de beoordeling opgesplitst is in basisleerstof en verdiepings- of uitbreidingsleerstof
64%	50%	77%	het gebruik van een eigen oplossingwijze bij toepassingen ook juist wordt gerekend mits die in principe correct is
2%	0%	12%	andere:

	estimated	min	max	type	onderwerp	maatregel
1	89%	77%	95%	Schoolorganisatie	Het zou mijn kind helpen als bij de overgang naar nieuwe school of campus	vooraf een bezoek aan de school/campus mogelijk is om de omgeving (gebouwen, speelplaats, klas, ...) te verkennen
2	89%	77%	95%	Het schoolleven	Het zou mijn kind algemeen helpen als hij/zij:	een vertrouwenspersoon heeft op school
3	87%	74%	94%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	de vragen concreet en ondubbelzinnig geformuleerd zijn
4	82%	69%	91%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een gegeven opdracht	duidelijk is wat mijn kind moet doen als hij/zij de opdracht niet begrijpt
5	80%	66%	89%	In de klas	Het zou mijn kind helpen bij groepswork als	de leerkracht een duidelijke rol- of werkverdeling opstelt
6	80%	66%	89%	Uitstappen	Het zou mijn kind helpen als hij/zij op voorhand een schriftelijke en gedetailleerde beschrijving krijgt van	het verloop van de uitstap
7	76%	61%	86%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als de leerkracht	expliciet onderscheid maakt tussen van hoofd- en bijzaken in de leerstof
8	76%	61%	86%	In de klas	Het zou mijn kind helpen bij presentaties en voordrachten als hij/zij	zeker aan beurt komt op de geplande dag
9	73%	59%	84%	Schoolorganisatie	Het zou mijn kind helpen als hij/zij voor de start van een nieuw schooljaar	de organisatie van de eerste schooldagen op papier krijgt
10	73%	59%	84%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als nota's	nagekeken worden door de leerkracht op volledigheid en juistheid
11	73%	59%	84%	Uitstappen	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij een uitstap met overnachting	op voorhand weet met wie hij/zij de kamer moet delen
12	71%	57%	82%	Schoolorganisatie	Het zou mijn kind praktisch helpen als hij/zij:	aan het begin van elke periode (schooljaar, trimester, ...) een overzicht krijgt van alle grote taken
13	71%	57%	82%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als de leerkracht	de mondeling gegeven hints tijdens de les over mogelijke examenvragen expliciet noteert of laat noteren
14	67%	52%	79%	Schoolorganisatie	Het zou mijn kind helpen als hij/zij voor de start van een nieuw schooljaar	kennis kan maken met de klastitularis
15	67%	52%	79%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een gegeven opdracht	duidelijk is hoeveel tijd mijn kind heeft om de opdracht uit te voeren

16	67%	52%	79%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als hij/zij gebruik mag maken van hulpmiddelen (indien dit voor de beoogde leerdoelen geen probleem vormt)	checklijsten of stappenplannen voor complexe taken
17	64%	50%	77%	Schoolorganisatie	Het zou mijn kind praktisch helpen als hij/zij:	wijzigingen in het uurrooster, lokaalwijzigingen, ... tijdig en schriftelijk krijgt
18	64%	50%	77%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als de leerkracht	regelmatig bij mijn kind navraagt hoe het verloopt, en niet wacht op een hulpvraag van mijn kind uit
19	64%	50%	77%	In de klas	Het zou mijn kind helpen bij groepswerk als	er gebruik gemaakt wordt van "working apart together", waarbij ieder apart een welomlijnde taak heeft, en de resultaten samengevoegd worden
20	64%	50%	77%	Huistaken	Het zou mijn kind helpen als bij boekbesprekingen	de opgave de vorm heeft van een reeks concreet te beantwoorden vragen
21	64%	50%	77%	Huistaken	Het zou mijn kind helpen als bij werkstukken	de opgave de vorm heeft van een reeks concreet te beantwoorden vragen
22	62%	48%	75%	Schoolorganisatie	Het zou mijn kind helpen als hij/zij voor de start van een nieuw schooljaar	de regels en afspraken op papier krijgt
23	62%	48%	75%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de beoordeling	het gebruik van een eigen oplossingwijze bij toepassingen ook juist wordt gerekend mits die in principe correct is
24	60%	45%	73%	Uitstappen	Het zou mijn kind helpen als hij/zij op voorhand een schriftelijke en gedetailleerde beschrijving krijgt van	wie (klassen, leerkrachten) er mee op uitstap gaat
25	60%	45%	73%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	op voorhand beschikt over een schriftelijk leerstofoverzicht van alle vakken
26	60%	45%	73%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de beoordeling	ook punten gegeven worden voor opbouw, tussenstappen en de redenering, niet enkel op de einduitkomst
27	58%	43%	71%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een schriftelijke opdracht	de werkbladen met de opdrachten een vaste structuur hebben
28	56%	41%	69%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een gegeven opdracht	gezegd wordt wat mijn kind moet doen, in plaats van dat er gezegd wordt wat hij/zij niet mag/moet doen
29	56%	41%	69%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een klassikale mondelinge opdracht	een samengestelde opdracht in enkelvoudige deelopdrachten opgesplitst wordt
30	56%	41%	69%	Uitstappen	Het zou mijn kind helpen als hij/zij op voorhand een schriftelijke en gedetailleerde beschrijving krijgt van	het onderwerp van de uitstap
31	53%	39%	67%	Het schoolleven	Het zou mijn kind algemeen helpen als hij/zij:	mag e-mailen naar zijn/haar vertrouwenspersoon

32	53%	39%	67%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als de leerkracht	bij uitzonderingen op de schoolafspraken of regels een verklaring geeft aan mijn kind over het waarom
33	53%	39%	67%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	deze mag afleggen in een aparte zorgklas
34	53%	39%	67%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	de lay-out overzichtelijk is met een duidelijk lettertype, ruime regelafstanden
35	53%	39%	67%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	verwittigd wordt wanneer hij/zij een vraag heeft opengelaten
36	51%	37%	65%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een schriftelijke opdracht	duidelijk het begin en einde van elke opdracht aangeduid zijn
37	51%	37%	65%	Uitstappen	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij een uitstap met overnachting	inspraak heeft bij de kamerverdeling
38	51%	37%	65%	Uitstappen	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij een uitstap met overnachting	ingedeeld wordt in een kleine groep
39	49%	35%	63%	Huistaken	Het zou mijn kind helpen bij het inleveren van huistaken als hij/zij	ze steeds op een vast moment van de dag en plaats moet inleveren
40	49%	35%	63%	Huistaken	Het zou mijn kind helpen als bij boekbesprekingen	de opgave het minimale en maximale aantal regels of pagina's (voor elk onderdeel) vermeldt
41	49%	35%	63%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	een toets onmiddellijk bij de start van een lesuur moet afleggen, niet op het einde
42	49%	35%	63%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	de vragen mag laten herformuleren door de leerkracht
43	47%	33%	61%	Schoolorganisatie	Het zou mijn kind helpen als hij/zij voor de start van een nieuw schooljaar	de samenstelling van de klasgroep kent
44	47%	33%	61%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als nota's	aangevuld worden met foutloze kopieën van invulbladen
45	47%	33%	61%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een schriftelijke opdracht	de opdrachten duidelijk genummerd zijn
46	47%	33%	61%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een luisteropdracht	de tekst tijdens de luisteropdracht ter beschikking is om mee te lezen
47	47%	33%	61%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als de leerkracht	expliciet de verbanden formuleert tussen begrippen en de verschillende onderdelen van de leerstof
48	47%	33%	61%	In de klas	Het zou mijn kind helpen bij kring- of klasgesprekken als	hij/zij bij kring- of klasgesprekken niet verplicht is te spreken of actief deel te nemen
49	47%	33%	61%	Huistaken	Het zou mijn kind helpen als bij werkstukken	de opgave het minimale en maximale aantal regels of pagina's (voor elk onderdeel) vermeldt

50	47%	33%	61%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	maar 1 vak per dag af te leggen heeft
51	44%	31%	59%	Het schoolleven	Het zou mijn kind algemeen helpen als hij/zij:	gebruik mag maken van stappenplannen voor sociale of organisatorische situaties die weerkeren
52	44%	31%	59%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een gegeven opdracht	duidelijk is wat mijn kind moet doen als hij/zij klaar is met de opgave
53	44%	31%	59%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een gegeven opdracht	figuurlijke taal aangevuld wordt met letterlijke betekenis
54	42%	29%	57%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een klassikale mondelinge opdracht	de opdracht ook op bord geschreven wordt
55	42%	29%	57%	Uitstappen	Het zou mijn kind bij een uitstap helpen als hij/zij	een vertrouwenspersoon (leerkracht of medeleerling) heeft
56	42%	29%	57%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	bij elke vraag aangegeven staat hoe lang het antwoord is dat verwacht wordt
57	40%	27%	55%	Schoolorganisatie	Het zou mijn kind helpen als hij/zij voor de start van een nieuw schooljaar	de namen van de vakleerkrachten kent
58	40%	27%	55%	Het schoolleven	Het zou mijn kind algemeen helpen als hij/zij:	een medeleerling als buddy heeft
59	40%	27%	55%	Het schoolleven	Het zou mijn kind algemeen helpen als hij/zij:	de toestemming heeft de klas tijdens de les te verlaten om een time-out plek of "rustig lokaal" op te zoeken
60	40%	27%	55%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een schriftelijke opdracht	de werkbladen met de opdrachten sober opgesteld zijn zonder versieringen
61	38%	25%	52%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een luisteropdracht	de tekst op voorhand doorgelezen mag worden
62	38%	25%	52%	In de klas	Het zou mijn kind helpen tijdens de les lichamelijke opvoeding als	de groepen bij groepssporten door de leerkracht worden ingedeeld
63	38%	25%	52%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	de vragen in chronologische volgorde staan
64	36%	23%	50%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als de leerkracht	expliciet de vertaling maakt voor het toepassen van leerstof of vaardigheden in andere vakken of situaties
65	36%	23%	50%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als hij/zij enkel een oefening aan bord moet maken	als hij/zij dit wil
66	36%	23%	50%	In de klas	Het zou mijn kind helpen bij presentaties en voordrachten als hij/zij	op voorhand mag bepalen als hoeveelste hij/zij aan de beurt komt
67	36%	23%	50%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	er tussen 2 examens van een verschillend vak af te leggen op dezelfde dag steeds een pauze is

68	36%	23%	50%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	elk examen gebruik maakt van dezelfde lay-out
69	36%	23%	50%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	meer tijd krijgt
70	36%	23%	50%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	gebruik mag maken van een stappenplan indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
71	33%	21%	48%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als hij/zij gebruik mag maken van hulpmiddelen (indien dit voor de beoogde leerdoelen geen probleem vormt)	formuleblad
72	33%	21%	48%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als hij/zij gebruik mag maken van hulpmiddelen (indien dit voor de beoogde leerdoelen geen probleem vormt)	leerstofoverzicht
73	33%	21%	48%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	de vragen niet mondeling maar steeds schriftelijk worden gegeven
74	33%	21%	48%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	zijn/haar antwoorden mondeling mag toelichten
75	33%	21%	48%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	gebruik mag maken van een formuleblad indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
76	31%	20%	46%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als bij een klassikale mondelinge opdracht	mijn kind apart bij naam aangesproken wordt
77	31%	20%	46%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als de leerkracht	de agenda van mijn kind elke les controleert
78	31%	20%	46%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	gebruik mag maken van een rekenmachine indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
79	29%	18%	43%	Het schoolleven	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij pauzes en speeltijden	tijdens de speeltijden naar een "rustig lokaal" mag
80	29%	18%	43%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als zijn/haar zitplaats in de klas	een zelfgekozen vaste plaats is
81	29%	18%	43%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als zijn/haar zitplaats in de klas	een bank apart is
82	29%	18%	43%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als hij/zij gebruik mag maken van hulpmiddelen (indien dit voor de beoogde leerdoelen geen probleem vormt)	rekenmachine
83	29%	18%	43%	In de klas	Het zou mijn kind helpen bij presentaties en voordrachten als hij/zij	gebruik mag maken van een powerpoint- of prezipresentatie
84	29%	18%	43%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	bij elke vraag aangegeven staat of het een theorie- of toepassingsvraag is

85	29%	18%	43%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	de theorievragen bij elkaar en de toepassingsvragen bij elkaar staan
86	29%	18%	43%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	de luisteropdrachten voor de taalvakken vooraf mag beluisteren
87	29%	18%	43%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	gebruik mag maken van een begrippenlijst indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
88	27%	16%	41%	Schoolorganisatie	Het zou mijn kind praktisch helpen als hij/zij:	beschikt over een locker in de buurt van het eigen lokaal
89	27%	16%	41%	Schoolorganisatie	Het zou mijn kind praktisch helpen als hij/zij:	een plattegrond heeft van de lokalen op school
90	27%	16%	41%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	er geen meerkeuzevragen gesteld worden
91	24%	14%	39%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als het leslokaal	sober ingericht is zonder veel versiering of posters
92	24%	14%	39%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als hij/zij enkel een oefening aan bord moet maken	nadat hij/zij hiervoor voorbereidingstijd heeft gekregen
93	24%	14%	39%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als hij/zij enkel luidop moet voorlezen	als hij/zij dit wil
94	24%	14%	39%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als hij/zij enkel luidop moet voorlezen	nadat hij/zij hiervoor voorbereidingstijd heeft gekregen
95	24%	14%	39%	Huistaken	Het zou mijn kind helpen als bij boekbesprekingen	de keuze van het boek vrij is
96	24%	14%	39%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	bij elke vraag aangegeven staat op hoeveel punten die gequoteerd wordt
97	24%	14%	39%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de beoordeling	de beoordeling opgesplitst is in basisleerstof en verdiepings- of uitbreidingsleerstof
98	22%	13%	36%	Het schoolleven	Het zou mijn kind helpen als hij/zij tijdens de middagpauze	zijn/haar lunch op een andere plek dan de eetzaal mag gebruiken binnen de school
99	22%	13%	36%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als zijn/haar zitplaats in de klas	een vaste plaats is gekozen door de leerkracht
100	22%	13%	36%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als zijn/haar zitplaats in de klas	gedurende het hele schooljaar onveranderd blijft
101	22%	13%	36%	In de klas	Het zou mijn kind helpen tijdens de les lichamelijke opvoeding als	hij/zij gebruik mag maken van een time-out moment om zich even terug te trekken
102	22%	13%	36%	Uitstappen	Het zou mijn kind bij een uitstap helpen als hij/zij	met gsm naar huis mag bellen wanneer hij/zij hier behoefte toe heeft
103	22%	13%	36%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	een schriftelijk examen mondeling mag afleggen

104	22%	13%	36%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	de vragen mag laten voorlezen door de leerkracht
105	20%	11%	34%	Uitstappen	Het zou mijn kind bij een uitstap helpen als hij/zij	op de bus oordopjes mag gebruiken, of naar een mp3-speler mag luisteren
106	20%	11%	34%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	een dictee vervangen wordt tot een invuldictee
107	20%	11%	34%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	gebruik mag maken van een woordenboek indien dit voor de te evalueren leerdoelen geen probleem vormt
108	18%	9%	31%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als zijn/haar zitplaats in de klas	naast een vaste medeleerling is
109	18%	9%	31%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als nota's	mogen genomen worden op een laptop
110	18%	9%	31%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als nota's	van medeleerlingen gekopieerd mogen worden
111	18%	9%	31%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	in de zorgklas steeds dezelfde toezichters heeft
112	18%	9%	31%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	bij elke vraag aangegeven staat of het basis-, uitbreidings-, of verdiepingsleerstof is
113	16%	8%	29%	In de klas	Het zou mijn kind helpen als hij/zij enkel een oefening aan bord moet maken	nadat de leerkracht deze eerst heeft nagekeken
114	16%	8%	29%	In de klas	Het zou mijn kind helpen bij presentaties en voordrachten als hij/zij	dit samen mag doen met een medeleerling
115	16%	8%	29%	Huistaken	Het zou mijn kind helpen als bij werkstukken	de keuze van het onderwerp vrij is
116	16%	8%	29%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	een mondeling examen schriftelijk mag afleggen
117	16%	8%	29%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	de zitplaats in het examenlokaal mag kiezen
118	13%	6%	26%	Schoolorganisatie	Het zou mijn kind praktisch helpen als hij/zij:	een fotolijst heeft van zijn/haar leerkrachten
119	13%	6%	26%	In de klas	Het zou mijn kind helpen bij groepswork als	mijn kind steeds met dezelfde klasgenoten mag samenwerken
120	13%	6%	26%	In de klas	Het zou mijn kind helpen tijdens de les lichamelijke opvoeding als	fysiek contact wordt vermeden
121	13%	6%	26%	Huistaken	Het zou mijn kind helpen bij het inleveren van huistaken als hij/zij	beperkt uitstel kan krijgen van de inleverdatum
122	13%	6%	26%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	oordopjes mag dragen

123	11%	5%	23%	In de klas	Het zou mijn kind helpen bij kring- of klasgesprekken als	een voorwerp wordt doorgegeven om de beurtrol te visualiseren
124	11%	5%	23%	In de klas	Het zou mijn kind helpen tijdens de les lichamelijke opvoeding als	de groepen bij groepsporten vast zijn
125	11%	5%	23%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als bij de vraagstelling (vorm)	op elke pagina slechts 1 vraag staat
126	9%	4%	21%	Schoolorganisatie	Het zou mijn kind praktisch helpen als hij/zij:	een plattegrond heeft van de plaatsen van de rijen op de speelplaats
127	9%	4%	21%	In de klas	Het zou mijn kind helpen bij presentaties en voordrachten als hij/zij	bijgestaan wordt door een medeleerling om objecten of prenten te tonen
128	9%	4%	21%	In de klas	Het zou mijn kind helpen tijdens de les lichamelijke opvoeding als	hij/zij niet verplicht is te douchen achteraf
129	9%	4%	21%	Uitstappen	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij een uitstap met overnachting	niet verplicht is te overnachten
130	9%	4%	21%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	het lokaal even mag verlaten
131	9%	4%	21%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	het schriftelijk examen op een laptop mag afleggen
132	7%	2%	18%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als de organisatie van toetsen en examens zo is dat hij/zij	de examens mag spreiden in de tijd in overleg met de leerkrachten
133	7%	2%	18%	Evaluatie bij toetsen en examens	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij het afleggen van toetsen en examens	vraag per vraag krijgt i.p.v. alles tegelijk
134	4%	1%	15%	Het schoolleven	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij pauzes en speeltijden	na een pauze vroeger naar het leslokaal mag
135	4%	1%	15%	Het schoolleven	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij pauzes en speeltijden	voor een pauze het lokaal vroeger of later mag verlaten
136	4%	1%	15%	Uitstappen	Het zou mijn kind helpen als hij/zij bij een uitstap met overnachting	bij overnachting een eigen eenpersoonskamer krijgt
137	2%	0%	12%	In de klas	Het zou mijn kind helpen tijdens de les lichamelijke opvoeding als	hij/zij geluidsdempende oordopjes mag gebruiken

Bijlage 5: Hulpmiddel voor afwegen maatregelen tegenover mate van teemoetkoming

